

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

אסף הרדוף*

חברות רבות מתנערות ממחויבויותיהן לזכויות אדם באמצעות מיקור חוץ והעברת הבעיות למשטרים שלא בהכרח רואים בהן בעיות, אלא הזדמנויות. למשל, ייבוא מוצרים זולים ממדינות בלתי-מפותחות הוא תופעה עולמית רחבה. אף שניתן לטעון ערכית נגדה, יש בה היגיון כלכלי ופוליטי. שונים הדברים באשר למיקור חוץ שפותר בעיה של מחויבות לא לזכויות אדם, אלא לזכויות בעלי חיים, ובאופן קונקרטי – לזכותם שהאדם לא יתעלל בהם. האם החברה יכולה להתנער ממחויבות להגן על בעלי חיים מאכזריות אנושית באמצעות העברת הפרקטיקות האכזריות לחו"ל? המאמר גורס שמבחינה דוקטרינרית, יבוא תוצרי התאכזרות בחו"ל עשוי להיחשב צורה נגזרת של עברה; ואילו מבחינה נורמטיבית, אין היגיון ואין ערך בדיכוטומיה האמורה. אין לעודד בשיטתיות את מיקור החוץ של מה שאסור לעשות לבעלי חיים בגבולות ישראל. אכזריות היא רעה כשהיא נעשית במישרין באופן מקומי; מימון האכזריות בחו"ל וצריכת מוצריה רעים באותה מידה, מוסרית ומשפטית. המאמר קורא להפסקה מוחלטת של היבוא האמור, כדי לעודד אפקט של מרוץ לפסגה וכדי לתת למדינות אחרות תמריץ לשיפור חוקיהן ולגילוי חמלה לבעלי החיים שבשטחן.

א. מבוא. ב. המשפט וצערם של בעלי חיים. 1. החוק; 2. פסיקה מרכזית. ג. אכזריות זרה. 1. מבוא; 2. תעשיית המזון; 3. תעשיית הניסויים; 4. תעשיית הפרווה, העור, הנוצות והצמר; 5. הבהרת הבעיה. ד. הטיעון הפורמלי: התעללות אסורה. 1. מבוא; 2. סמכות שיפוט אקסטרה טריטוריאלית?; 3. תחולה דוקטרינרית: שותפות לעברה; 4. תחולה דוקטרינרית: מקצת עברה; 5. קשיים פורמליים. ה. הטיעון הנורמטיבי: אכזריות מיובאת עודנה אכזריות. 1. מבוא; 2. שקילות נורמטיבית: מימון התעללות שווה ערך להתעללות; 3. קושי: שקילות נורמטיביות אחרות; 4. לקראת חקיקה; 5. אתגרים. ו. סיכום.

* מרצה, דוקטור, המכללה האקדמית צפת; טבעוני ופעיל לשחרור בעלי חיים. תודה רבה לחברי עו"ד יוסי וולפסון, למערכת המשפט ולקוראת האנונימית על הערות מצוינות. המאמר מוקדש לגורמים, שבין יתר פועלם המבורך מקדמים חקיקה ואכיפה בישראל למען בעלי החיים: עמותת אנונימוס לזכויות בעלי חיים, עמותת תנו לחיות לחיות, האגודה הישראלית נגד ניסויים בבעלי חיים והקואליציה הבינלאומית נגד סחר בפרוות. האחריות לכל טעות שנפלה במאמר – עליי בלבד. מחכה לתגובות: asafhardoof@gmail.com.

א. מבוא

עוד ועוד מדינות ברחבי העולם אוסרות התעללות בבעלי חיים.¹ התעללות, התאכזרות ועינוי של בעלי חיים הם עברה פלילית בישראל, ככתוב בחוק צער בעלי חיים, התשנ"ד–1994 (הגנה על בעלי חיים) (להלן: "חוק ההגנה"), שככל חוק ישראלי, תחולתו נוגעת בראש ובראשונה לנעשה בשטח ישראל. למעט חריגים שייסקרו, כל צורת התעללות בבעלי חיים אסורה. כמפורט בהמשך, חלק ניכר מהפגיעות השיטתיות בבעלי החיים, אם לא רובן המוחלט, מבוצעות בשמן של תעשיות מסחריות מגוונות, כדי להפיק תוצרים כלכליים מחלקי גוף שונים של בעלי החיים או תוך ניסויים בגופם. הפגיעות הללו כרוכות בגרימת סבל רב לבעלי החיים ובאופן טיפוסי גם בהמתם. האם הן אסורות? לא תמיד קל להשיב, באשר המונחים "התעללות", "התאכזרות" ו"עינוי" עמומים למדי. עם זאת מעשים מסוימים בבירור מקיימים אותם, אם לאור סימונם המפורש ככאלו בידי המחוקק ואם לאור פסיקתו של בית המשפט העליון. מה קורה כשאותם מעשים נעשים בחו"ל, בשיטתיות ובהמשכיות, ואילו תוצרי הסבל מיובאים לישראל, בשיטתיות ובהמשכיות, עבור צרכנים ישראלים? האם השיטתיות האכזרית המתמשכת מתיישבת עם דיני העונשין הפורמליים בישראל, במובן ההבחנה בין מה שנעשה בשטחנו לבין מה שנעשה בשטח זר ומיובא אלינו? האם הבחנה כזו מתיישבת עם הערכים שמאחורי חוק ההגנה או עם הערכים שמאחורי ההבחנה הכללית בין הנעשה בישראל לבין הנעשה בחו"ל, מבחינת דיני העונשין? מאמרי יתמקד בהבחנה האמורה ויבקש למוטטה. המאמר יפתח בהצגת האיסורים המרכזיים בחוק ההגנה, ויתמקד באיסור הכללי שלעיל ובניתוחו בפסיקת בית המשפט העליון. אתקדם לסקירת פגיעות תעשייתיות שיטתיות מגוונות בבעלי חיים שמבוצעות בחו"ל לקראת יבוא תוצריהן לישראל עבור צרכנים בישראל. אציג שני טיעונים נגד ההבחנה בין התעללות אסורה בבעלי חיים בישראל לבין התעללות זהה בבעלי חיים בחו"ל לקראת יבוא תוצריה לישראל. הראשון והפורמלי יישען על דיני העונשין בישראל והיום. אציע קונסטרוקציה שלפיה יבוא תוצרי התעללות לישראל היא עברה פלילית נגזרת. אצביע על קשיים בתזה זו, שעיקר מטרתה לעורר מחשבה, ואנסה להתמודד עמם. אתקדם לטיעון השני, הנורמטיבי והמרכזי. אטען שאין היגיון ערכי בהבחנה האמורה, אין תמיכה

1 לסקירת חקיקה בנושא במדינות שונות: Gary L. Francione, *Reflections on Animals, Property, and the Law and Rain Without Thunder*, 70 LAW & CONTEMP. PROB. 9, 17–32 (2007); Emma Ricourte, *Son of Sam and Dog of Sam: Regulating Depictions of Animal Cruelty Through the Use of Criminal Anti-Profit Statutes*, 16 J. ANIMAL L. & ETHICS 171, 177 (2009); Kara Gerwin, *There's (Almost) No Place Like Home: Kansas Remains in the Minority on Protecting Animals from Cruelty*, 15 KAN. J.L. & PUB. POL'Y 125, 138 (2005); Stephen Iannacone, *Felony Animal Cruelty Laws in New York*, 31 PACE L. REV. 748, 749–563–557, 551 *משפט וממשל* ה' 551 (2011); 752 (2011) יוסי וולפסון "מעמד בעלי-החיים במוסר ובמשפט" *משפט וממשל* ה' 551 (2011) Jerry L. Anderson, *The Origins and Efficacy of Private Enforcement of Animal cruelty Law in Britain*, 17 DRAKE J. AGRIC. L. 263, 263–266, 277–280 (2012) Suzanne Antoine, *Animals According to French Law*, in THE UNIVERSAL DECLARATION OF ANIMAL RIGHTS 17, 21–23 (Georges Chapouthier & Jean-Claude Nouet eds., 1998).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

ערכית איתנה באיסור התעללות בישראל לצד זרימה מתמדת של תוצרי התעללות הזרים לתוך ישראל. אציע חקיקה ישירה כפתרון, אתמודד עם קשיים ולבסוף אסכם.

ב. המשפט וצערם של בעלי חיים

1. החוק

אף שחקיקה קודמת לחוק ההגנה עסקה בבעלי חיים, לא היה חוק שלם שמטרתו להגן עליהם.² חקיקה שהגנה עליהם עשתה זאת פעמים רבות בהקשר קנייני, כאילו היו חפץ;³ והנה לראשונה, חוק ישראלי שרואה בבעלי החיים תכלית הראויה לחוק שלם,⁴ ישות הראויה להגנה עצמאית ולא רכוש גרידא.⁵ את החוק הציג ח"כ פרוז ב-1992. סעיף 2 המוצע, "לא יתעמר אדם בבעל חיים, לא יתאכזר אליו ולא יכה אותו באכזריות",⁶ בא להחליף את סעיף 495 לחוק העונשין.⁷ החוק קיבל את סעיף 2(א), סעיף הסל החשוב למאמרי, בנוסח שונה במקצת: "לא

2 למשל חיקוקים הנזכרים בס' 18 לחוק צער בעלי חיים, התשנ"ד-1994 (הגנה על בעלי חיים); פקודת הכלבת, 1934; פקודת מחלות בעלי חיים [נוסח חדש], התשמ"ה-1985; חוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955; חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ב-1992; פקודת הדיג, 1937; חוק הגנת הצומח, התשט"ז-1956; פקודת בריאות העם, 1940. לטיעון שמהחוק נשוא המאמר עולה כוונה ברורה להגן על בעלי החיים, להבדיל מהגנה על המוסר החברתי של המתעלל ראו וולפסון, לעיל ה"ש 1, בעמ' 560-562.

3 חוק העונשין, התשל"ז-1977 אוסר על פגיעה בבעלי חיים שהם "דבר הניתן להיגנב". ס' 397 אוסר הריגת חיה בכוונה לגנוב את העור או את הגופה; ס' 451 אוסר הריגה, חבלה, פציעה או הפעלת רעל בחיה; ס' 457 אוסר הרבקה חיה. לשון הסעיפים ומיקומם בפרק יא, שכותרתו "פגיעות ברכוש", מרמזים שבעלי החיים אינם נתפסים כמטרה עצמאית, אלא כרכוש. ס' 34כד, סעיף ההגדרות בחלק המקדמי בחוק העונשין, אינו מגדיר "דבר הניתן להיגנב". המונח מוגדר בסעיף שמכונן את עברת הגנבה הבסיסית, ס' 383(א)(4): "דבר בעל ערך שהוא נכסו של אדם, ובמחבר למקרקעין – לאחר ניתוקו מהם". כלומר האיסורים מתקשרים להגנה על הרכוש.

4 למשל, ס' 14א(א) לחוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) דן בצמצום ההתרבות של בעלי חיים משוטטים, אך קובע שהתקציב לכך לא ישמש להמתת בעלי חיים. בהצעת החוק נכתב במפורש שהמטרה של צמצום ההתרבות היא למנוע חיי סבל והזנחה אך גם למנוע המתה. ראו: הצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון מס' 7) (צמצום ההתרבות של בעלי חיים משוטטים), התשס"ח-2008, ה"ח הכנסת 230.

5 לתפיסה של בעלי חיים כקניין גרידא ולשינויה ראו Ann Madeline, *Cruelty to Animals: Recognizing Violence Against Nonhuman Victims*, 23 HAWAII L. REV. 307, 329-331 (2000); SONIA S. WAISMAN, BRUCE A. WAGMAN & PAMELA D. FRASCH, *ANIMAL LAW – CASES AND MATERIALS*, Gerwin; לעיל ה"ש 1, בעמ' 126-127; Francione; לעיל ה"ש 1, בעמ' 9-10, 19; JOAN E. SCHAFFNER, *AN INTRODUCTION TO ANIMALS AND THE LAW* 19-55, 39-32, 10 (2011) Antoine; לעיל ה"ש 1, בעמ' 17.

6 הצעת חוק צער בעלי חיים, התשנ"ב-1992, ה"ח 2127.

7 ס' 495 לחוק העונשין אסר התאכזרות לבעלי חיים, והעונש על כך – מאסר בן חודש. הוא החליף את ס' 386 לפקודת החוק הפלילי, 1936 שהגדיר עברה קלה שדינה מאסר שבוע. ההצעה הייתה להעלות את העונש המרבי לשנה, ככתוב בס' 30(ב) להצעת חוק צער בעלי חיים, בעמ' 303. דיון מעניין נערך מזמן תחת ס' 495 לחוק העונשין, שאסר התעמרות בבעל חיים. תוכננה "מלחמת

יענה אדם בעל חיים, לא יתאכזר אליו ולא יתעלל בו בדרך כלשהי". בהמשך לו אוסר החוק שורת פעולות קונקרטיבות: שיסוי בעל חיים אחד באחר, ככתוב בסעיף 2(ב) לחוק; ארגון קרבות בעלי חיים, לפי סעיף 2(ג); חיתוך ברקמה חיה למטרות נוי, לפי סעיף 2(ד);⁸ נטישת בעל חיים, לפי סעיף 2א;⁹ עקירת ציפורני חתול שלא לצורך בריאותי לחתול או למניעת סיכון בריאותי חמור למחזיקו, לפי סעיף 2ב;¹⁰ נטישת בעל חיים או העברתו, לפי סעיף 3; ולבסוף המתה ברעל, לפי סעיף 4.

ככתוב בסעיף 16, החוק חל גם על המדינה. הסייג לתחולה על משרד הביטחון, ככתוב בסעיף 16א, נוגע לסמכויות דיוניות ולא לאיסור הפלילי, שחל על כל אדם וגוף. מבחינה מהותית, לחוק שני סייגים בלבד, כמפורט בסעיף 22: המתת בעלי חיים שנעשתה לצורכי מאכל אדם; וניסויים בבעלי חיים שנערכים על פי חוק צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים), התשנ"ד–1994 (להלן: "חוק הניסויים"). לכאורה, העברה הכללית נוגעת למגוון רחב ביותר של פעולות שמהוות התעללות בבעלי חיים, התאכזרות אליהם או עינויים. באילו פעולות מדובר?

2. פסיקה מרכזית

כיאה לעברות מסוג עוון,¹¹ תיקים אחדים בלבד שעניינם עברה על חוק ההגנה הגיעו לבית המשפט העליון. בראשון שבהם נוסח המבחן הפרשני שמתווה את מסלולה המיועד של העברה הכללית שתוארה לעיל. שני האחרים חשובים באופן שיישמו את קודמם והעשירוהו. בפרשת חמת גדר דן בית המשפט העליון, בגלגול שלישי, במופע בחמת גדר שכלל אדם שפגע בתנין במגוון דרכים להנאת הצופים: טלטל אותו בזנבו, תפס בלסתותיו, משך ראשו

שוורים" בתל-אביב, והובטח שלא תופעל אלימות ישירה כלפי השור, אלא רק טוריאדור שחומק מהשור המורגז. המועצה לביקורת סרטים ומחזות התירה את המופע ברוב דעות. ארגונים למען בעלי חיים עתרו לבג"ץ למניעת המופע והפנו לס' 495 לחוק העונשין. מ"מ הנשיא (כתוארו דאז) לנדוי כתב שבכל הכבוד למומחה שהביאו הארגונים, ספק אם מישוהו יכול לדעת מה מתחולל בנפש השור כשמרגיזים אותו ואם הדבר מהווה התעמרות במובן החוק. מדובר במונחים חסרי הגדרה ברורה ולא ניתן לומר מראש שיופרו תחת המופע. בכל מקרה לא מוצדק להתערב בהחלטת המועצה, ועדיין הדעת אינה נוחה מגילוי זה של "תת-תרבות", שכרוך בסכנת שלהוב וברוטליזציה. העתירה נדחתה ללא צו להוצאות. ראו: בג"ץ 281/78 אגודת צער בעלי-חיים בישראל נ' עירית ת"א-יפו, פ"ד לב(2) 404 (1978).

8 ס' 2(ד) לחוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים). החוק הוצע לאחר שוועדת החינוך דחתה את הצעת משרד החקלאות לאשר תקנות שמתירות חיתוך כאמור לעתים, ובמקומן הגישה הצעת חוק משלה שאסרה זאת לחלוטין. ראו הצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון מס' 2), התשס"א–2000, ה"ח 2921.

9 ס' 2א לחוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים); הצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון מס' 4) (איסור נטישה), התשס"ו–2005, ה"ח הכנסת 103.

10 ס' 2ב לחוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים); הצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון מס' 8), התשע"ב–2011, ה"ח הכנסת 410; הצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון מס' 9) (איסור עקירת ציפורניים), התשע"א–2011, ה"ח הכנסת 410.

11 ס' 24 לחוק העונשין.

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

לאחור ועוד.¹² עמותת תנו לחיות לחיות פנתה לבית משפט השלום בבקשת צו מניעה נגד המופע. בית משפט השלום נעתר, אך בערעור לבית המשפט המחוזי זכתה חמת גדר, ונפסק שתנו לחיות לחיות לא הצליחה להוכיח שמדובר בהתעללות.¹³ במסגרת רשות ערעור לבית המשפט העליון, ניתח השופט חשין בהרחבה ובאופן תקדימי את עברת ההתעללות הכללית וקבע שהיא כוללת שלושה רכיבים.¹⁴ לפי האחד, יש לבדוק אם בעל החיים חש כאב או סבל, לאו דווקא בדרגה גבוהה במיוחד, ואפילו חוסר נוחות עשוי להיחשב לעתים סבל. התעללות עשויה להיות פיזית או נפשית.¹⁵ הרכיב השני, המשלים, שרלוונטי רק בנוגע למשפט פלילי אך לא בנוגע לצו מניעה בהליך אזרחי, דורש מודעות מצד המתעלל, ואין צורך בכוונה.¹⁶ לפי הרכיב השלישי, "הקשה מכל" לדברי חשין, בוחנים אם יש הצדק למעשה, בהתאם לתכלית שלשמה בוצע המעשה ולאורה של מידתיות הפגיעה בבעל החיים.¹⁷ חשין קבע שתכלית האיסור מתקשרת לחוש המוסר, ההגינות וההוגנות, לתחושת החמלה ולציווי להגן על חלשים. בנוסף, החמלה כלפי בעלי החיים באה למנוע חלחול של הקהות והאכזריות שהוא נוהג כלפי בעלי החיים – לנשמתו שלו.¹⁸ במקרה המדובר, הכריע חשין, הפגיעה בתנין חסר הישע נעדרת הצדק, מסר חינוכי והגינות, ומניעה היחיד – בידור קהל הצופים. נוכח זאת מדובר בעברה.¹⁹ השופט אור הצטרף לתוצאה אך לא להנמקה; השופט טירקל אימץ בחום גם את ההנמקה.²⁰ בית המשפט העליון דן בחוק בשתי פרשות נוספות חשובות. פסק דין העמותה למען החתול עסק באפשרות להמית אוכלוסיות של חתולים, בין היתר מחשש להתפרצות מחלת הכלבת.²¹ השופט גולדברג הוסיף לשני הטעמים להגן על בעלי החיים שציין חשין את קיומו של איזון אקולוגי בטבע.²² גולדברג פירש את סעיף 2 לחוק ההגנה ככזה שאוסר המתת בעלי

- 12 רע"א 1684/96 עמותת תנו לחיות לחיות נ' מפעלי נופש חמת גדר בע"מ, פ"ד נא(3) 832, פס' 5 לפסק דינו של השופט חשין (1997).
- 13 ע"א (מחוזי ת"א) 983/95 מפעלי נופש בחמת גדר בע"מ נ' תנו לחיות לחיות, פס' 7–13 (פורסם בנבו, 20.2.1996).
- 14 עניין חמת גדר, לעיל ה"ש 12, בפס' 14–27.
- 15 שם, בפס' 20.
- 16 שם, בפס' 16.
- 17 שם, בפס' 21–27. בהתייחסו לדברי ח"כ פורז בהצעת החוק, שלפיהם לבעלי החיים אין זכות לחיות אך יש להם זכות שלא נתעלל בהם, כתב חשין בסוגריים שמדובר באמירה קשה והוא מעדיף שלא לדרון בה: שם, בפס' 24.
- 18 שם, בפס' 28–35. לסקירת רציונלים אפשריים לאיסורים להתאכזר לבעלי חיים, לרבות הצבעה על הקשר בין התאכזרות כאמור לבין אלימות חמורה כלפי בני אדם, ראו גם: Gerwin, לעיל ה"ש 1, בעמ' 137–133; Madeline, לעיל ה"ש 5, בעמ' 328–325; Will Coxwell, *The Case for Strengthening Alabama's Animal Cruelty Laws*, 29 LPSYR 187, 188–191 (2005); Waisman, Wagman & Frasch, לעיל ה"ש 5, בעמ' 28–32; Schaffner, לעיל ה"ש 5, בעמ' 32–28.
- 19 עניין חמת גדר, לעיל ה"ש 12, בפס' 36–41. כמוכן, איש לא הועמד לדין בפרשה זו.
- 20 אור מצא קשיים ביישום משנתו של חשין על תופעות מקובלות בנוגע לבעלי החיים ולפיכך הותירה בצריך עיון. טירקל דווקא הצטרף לחשין בלב שלם ובדברי תשבחות חמים: שם, בפס' 1–5 לפסק דינו.
- 21 בג"ץ 6446/96 העמותה למען החתול נ' עיריית ערד, פ"ד נה(1) 769 (1998).
- 22 שם, בפס' 1–3 לפסק דינו של השופט גולדברג.

חיים בהיעדר טעם ראוי ומבורר, וזאת לאור הטעמים המוסריים והתועלתניים שבבסיס החוק, השוללים היתר גורף להמתת בעלי חיים ללא סיבה ראויה; ולאור פרשנות סעיפים נוספים בחוק ההגנה (13, 18, 22) שמתירים המתה לתכליות ספציפיות; ולאור הרמוניה חקיקתית והכתוב בחוק הניסויים, שלפיו המתת בעל חיים מותרת רק כשמתחייבת בגין טעם ראוי.²³ לגישתו, החוק הרחיב את ההגנה על בעלי החיים וכוון מעמד חדש לערך זה, שהסיט את נקודת האיזון בינו לבין ערכים אחרים. הדבר מתבטא בחומרת הפגיעה הנדרשת בערך האחר, בדרגת הוודאות להיווצרות הפגיעה ובחובה לבחור באמצעי שפוגע פחות בבעל החיים.²⁴ בפסק דין עוקב כתבה השופטת דורנר שהגנה על חיה של בעלי חיים והאיסור להתעלל בהם ולהסב להם סבל הם אינטרסים מוכרים במשפטנו, שנסוגים בשעת סכנה לקיום האדם ולבריאותו. לאינטרסים אנושיים כנחות, רווחה ויעילות ההקצאה של משאבי הרשויות, משקל פחות, ולאינטרס ההגנה על בעלי החיים שלמולם ניתן משקל רב. האיזון יושפע גם מסוג בעל החיים, ממיקומו בסולם ההתפתחות ומתועלתו לאדם, לרבות החיבה שלה הוא זוכה מרבים.²⁵ עתירת העמותה למען החתול התקבלה.²⁶ חשיבותה המרכזית לטעמי: קביעת גולדברג, שככלל, המתת בעלי חיים היא דבר אסור לפי חוק צער בעלי חיים.²⁷

פרשת נח היא היחידה מבין פסקי הדין שנסקרו הנוגעת לתעשיית המזון.²⁸ ארגון הגג של הארגונים להגנת בעלי החיים בישראל עתר לבג"ץ להורות על ביטול תקנות לפיטום אווזים שהוציא משרד החקלאות, בטענה שפיטום אווזים הוא התעללות אסורה בבעלי חיים. בדעת יחיד כתב השופט (כתוארו דאז) גרוניס שהוא מצדד בגישת ביניים באשר לבעלי החיים – גישה שתובעת התחשבות בבעלי החיים ודאגה לרווחתם, הגבלת השימוש שנעשה בהם ושאיפה לשפר בהדרגה את מצבם. מעמד בעלי החיים השתנה בישראל בשנים האחרונות, מתפיסתם כקניין לגישה של "צער בעלי חיים".²⁹ בהחילו את המבחן של חשין, הסכים גרוניס להניח שהאווזים סובלים בתהליך הפיטום, אך גרס כי תכלית של מאכל חשובה יותר מתכלית של

23 שם, בפס' 5–8.

24 שם, בפס' 10–11 לפסק דינו של גולדברג. השופטת שטרסברג-כהן כתבה בקצרה שעלינו להתחשב בזכותם של בעלי החיים לחיות ושעל הרשויות לבחון כל חלופה פחות קיצונית מהמתה ולהיצמד אליה כפי הניתן. עם זאת, מכיוון שחוק צער בעלי חיים אינו אוסר המתת בעלי חיים המסכנים את בריאות הציבור, המתה כזו אינה פעולה המנוגדת לחוק צער בעלי חיים. ראו שם, בפס' 24, 28 לפסק דינה. הנשיא ברק בחר שלא לדון בזכות בעלי החיים לחיות או בפרשנות חוק צער בעלי חיים, בצינו שהדבר אינו הכרחי לתוצאה. שם, בפס' 2 לפסק דינו.

25 בג"ץ 4884/00 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מנהל השירותים הוטרינריים בשדה במשרד החקלאות, פס' 6–7 לפסק דינה של השופטת דורנר (פורסם בנבו, 2.6.2004).

26 עתירה לערוך דיון נוסף בנושא נדחתה בידי השופטת (כתוארה דאז) ביניש. ראו דנג"ץ 5785/04 אגודת צער בעלי חיים בישראל נ' עמותת "תנו לחיות לחיות" (פורסם בנבו, 19.9.2004).

27 להחלטת בג"ץ קדמה החלטת ביניים, בעתירה נגד פרקליטות המדינה. עמדת המדינה דאז הייתה שהחוק אינו אוסר המתת בעלי חיים, באשר זו ככלל אינה מהווה התעללות: בג"ץ 5990/03 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' פרקליטות המדינה, פס' 6 לפסק דינה של השופטת נאור (פורסם בנבו, 11.11.2003).

28 בג"ץ 9232/01 "נח" ההתאחדות הישראלית של הארגונים להגנת בעלי-חיים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נז(6) 212 (2003).

29 שם, בפס' 11–15 לפסק דינו של השופט גרוניס.

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

בידור, והחשש מפני סגירת ענף חקלאי כבד מאוד.³⁰ לבסוף הכריע שחרף הסבל שנגרם לאווזים, אין לקבל בעת הזו את הטענה שפיטום אווזים הוא עינוי, התאכזרות או התעללות, באשר קיים יחס ראוי בין אמצעי ההזנה הכפויה לבין התכלית של ייצור המזון ופרנסת המגדלים.³¹

את דעת הרוב כתבה השופטת (בדימוס) שטרסברג-כהן. נקודת המוצא המפורשת שלה הייתה החובה להגן על בעלי החיים. היא הדגישה שלבעלי החיים זכות לחיות, והוסיפה שמזכות זו נגזרת ככלל גם החובה שלא לגרום להם סבל מיותר בחייהם.³² בשונה מחקיקה במדינות אחרות, חוק ההגנה אינו כולל סייגים נוספים לתחולה, לבד מההמתה לצורכי מאכל, ולכן גידולם לצורכי מאכל ולצרכים אחרים מכוסה בחוק, מה גם שממילא ייעוד להמתה אינו מצדיק חיים רצופי סבל.³³ "צרכי החקלאות" שסעיף 19 לחוק מזכיר אינם גוברים באופן גורף על אינטרס ההגנה של בעלי חיים, ולא כל סבל שלהם נסוג אפילו מפני פרקטיקות חקלאיות ותיקות מקובלות.³⁴ המחיר שכרוך בפיטום – גבוה מדי, וממש כשם שאין להתיר ניסוי בבעלי חיים לכל מטרה, גם העובדה שמדובר ב"מעדן גסטרונומי" ובפרנסה ישראלית אינה מצדיקה את הפגיעה באווזים.³⁵ לבסוף קיבלה את העתירה וקבעה שהתקנות בטלות והפרקטיקה של פיטום אווזים לפיהן אסורה, אך האיסור יושעה למשך כשנתיים. השופט ריבלין הצטרף אליה וציין שאין לו ספק שלא רק לחיות המחמד יש רגשות, אלא גם ליצורי הבר, שניחנים בנפש וחווים שמחה וצער, אושר ואבל, חיבה ופחד, ובוודאי חשים כאב. הדאגה לכיסו של המגדל ולהנאתו של הסועד תביא לגריעה מכבוד האדם עצמו.³⁶ בפרשת המשך כתבה השופטת פרוקצ'יה, בהסכמת השופטים ארבל וג'ובראן, שהחובה המוסרית לנהוג בדרך אנושית שוללת גרימת סבל לבעלי החיים, ביטוי נאצל להיות האדם מותר מהחיה, לעליונותו המוסרית על הטבע.³⁷ בקשה לדין נוסף נדחתה תוך פחות מחודש.³⁸

ג. אכזריות זרה

1. מבוא

הפרקטיקות שנדונו בבית המשפט העליון הישראלי בוצעו בידי ישראלים, בשטח ישראל, עבור ישראלים (הפגיעה בתנין, השמדת החתולים) וגם זרים (פיטום האווזים). פרקטיקות רבות

שם, בפס' 18–25.	30
שם, בפס' 30.	31
שם, בפס' 2–8 לפסק דינה של השופטת שטרסברג כהן.	32
שם, בפס' 12–15.	33
שם, בפס' 16.	34
שם, בפס' 22–23.	35
שם.	36
בג"ץ 7713/05 נח ג' היועץ המשפטי לממשלה, פס' 15 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה (פורסם בנבו, 22.2.2006).	37
השופטת (כתוארה דאז) ביניש קבעה שבפסק הדין נשוא העתירה לא נפסקה כל הלכה חדשה, ודאי לא כזו המצדיקה דיון נוסף. ראו דנג"ץ 2197/06 בנימיני ג' מנהל השירותים הווטרינרים במשרד החקלאות (פורסם בנבו, 21.3.2006).	38

נוספות מבוצעות בידי ישראלים, בשטח ישראל, עבור ישראלים בעיקר, אך מרביתן טרם נדונו ברצינות בזירה המשפטית המעשית והאקדמית, ונכון לעת הזו מתרחשות בישראל באין מפריע.³⁹ מאמרי מתמקד בשאלה אחרת: מה קורה כשפגיעות שיטתיות קשות בבעלי חיים מתבצעות בחו"ל, בידי מי שאינם בהכרח ישראלים, אולם נערכות עבור ישראלים בישראל? בפרק זה אציג שורת פגיעות כאמור, לקראת דיון משפטי בפרק העוקב, אם התופעה האמורה עשויה וראויה להציב בסיס לאכיפה פלילית. לשם המחשה, אסקור פרקטיקות מגוונות, בהתאם לתעשייה שעומדת מאחוריה: פיטום אווזים ועגלי חלב, הכנת פרוות, מריטת נוצות, גז צמר וניסויים בבעלי חיים לצורכי קוסמטיקה. אטען שכל פרקטיקה, או לפחות מרבית הפרקטיקות, אילו היו מתבצעות בישראל – היו לכאורה בגדר עברה על חוק ההגנה.

חלק מהפגיעות שאסקור מיד בבירור אסורות בישראל; וחלקן פגיעות שמעמדן המשפטי אינו נחרץ, משום שטרם נדון. באשר לאלו שנאסרו במפורש, לא אכנס לדיון נורמטיבי שמסביר מדוע האיסור מוצדק: כך לגבי פיטום אווזים וכך לגבי ניסויים בבעלי חיים לצורכי קוסמטיקה וניקיון. לטעמי, האיסור מוצדק בהחלט, אלא שהנמקה אקדמית תתבע להרחיב מאוד את היריעה. אסתפק בהפניה קצרה למקורות הולמים.

2. תעשיית המזון

הפוגעת הראשית בבעלי חיים, כמותית ואיכותית, היא בעליל תעשיית המזון.⁴⁰ להבדיל מחוקים זרים, שמחריגים במפורש פרקטיקות אכזריות רבות שמיושמות על "חיות המשק",⁴¹ החוק הישראלי נוגע לכל בעלי החוליות. בפסיקה נקבע במפורש שאין היתר להתעלל בחיה במהלך חייה, בהתאם ללשון החוק ותכליתו.⁴² האם תעשיית המזון כרוכה בהתעללות, בהתאכזרות ובעינוי? אמנע כפי האפשר מעיסוק בפרקטיקות ישראליות ששגורות בישראל.

39 אסף הרדוף "התעללות ראויה": הגנה על בעלי חיים – רטוריקה מול מהות, צער בעלי חיים מול עונג האדם" (טרם פורסם).

40 פיטר סינגר שחרור בעלי חיים (1995) 130; JIM MASON & PETER SINGER, ANIMAL FACTORIES (1995) 2–60; צ'רלס פאטרסון כל יום הוא טרבלניקה 65–89 (2006); טמפל גרנדין השפה הסודית של בעלי-החיים 75–265 (2006); Gaverick Matheny & Cheryl Leahy, Farm-Animal; 7 Welfare, Legislation, and Trade, LAW & CONTEMP. PROB. 325, 325–370 (2007); ג'ונתן ספרן פויר לאכול בעלי חיים 40–129 (2010); יובל נח הררי קיצור תולדות האנושות 99–103 (2011).

41 רוב החוקים כוללים חריגים שמחלישים את ההגנה, למשל בנוגע לחיות הבר והחוזה, הניסויים, פיקוח על בעלי חיים, ציד ודיג, בידור כמו רודאו, קרקסים וירידים, אילוף, הריגה בידי הבעלים: מוחרגות. למשל, מדינת פלורידה מחילה הגדרה רחבה על כל בעלי החיים, בחוק ההתעללות, אך מחרגה מעשי וטרינר, ניסויים ופרקטיקות חקלאיות מסורתיות אחרות. החוק של אילינוי מגדיר בעל חיים בהרחבה, אך פרקטיקות חקלאיות רגילות מוחרגות. חוקי לענות חיות בר וחיות לשם מאכל. ראו: SCHAFFNER, לעיל ה"ש 5, בעמ' 23–26, 49–50. המרכאות סביב המלים חיות המשק נועדו להזכיר שבעלי חיים אלו לא נועדו מטבעם למשק אלא נכפתו לו בהחלטה אנושית גרידא.

42 פבלו לרנר "הרהורים בעניין האכלת חתולי רחוב" המשפט ט 407, 416 (2004).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

כבד אווז מפותם: פיטום אווזים הוא פרקטיקה ותיקה.⁴³ מדובר בהליך חוזר של דחיסה פיזית אלימה של כמות מזון עצומה לגרון האווז, כדי לייצר איבר מוגדל עד פי עשרה מגודלו הטבעי והבריא ולמוכרו למאכל. בשם ההנאה הגסטרונומית שלו, האדם הופך את חוויית האכילה של האווז לסבל מתמשך. במהלך ההזנה הכפויה מנסים האווזים לברוח לפני שהצינור נאנס לתוך גרונם, אך לשווא.⁴⁴ אם נדמיין צינור נדחף בכוח לגרונו עם עיסת מזון שמוזרמת, שוב ושוב, לא נצטרך לתהות אם כבד אווז מפותם מופק באכזריות ובהתעללות.⁴⁵ אולם זהו מהמקרים הנדירים, שאין צורך להתלבט באשר לחוקיות הפרקטיקה, אילו בוצעה בישראל, וזאת משום שהיא אמנם בוצעה בישראל. בית המשפט העליון קבע כאמור במפורש, והתעשייה הישראלית כשלה למצוא חלופות בלתי-מתעללות לייצור ה"מעדן", אף שתרה אחריהן שנים כדי להציל את עצמה.⁴⁶

עגלי חלב: השם "עגלי חלב" הוענק לעגלים שנכלאים בתנאי כליאה צרים וקשים במיוחד, בכיבוד, באי-נוחות קשה. העגל אינו יכול לסובב את גופו, להתנקות או לשכב בנוחות. הכליאה נדרשת משום שאילו הוחזק בחוץ, היה משתובב בשדות ומפתח שרירים שמקשים את בשרו ושורפים קלוריות ואוכל עשב שצובע את בשרו. העגל מוזן מוזן נוזלי ודל בברזל, כדי שיווצר

43 היה מי שכתב שמדובר בתגלית יהודית של עבדי פרעה: Baylen J. Linnekin, *The "California Effect" & the Future of American Food: How California's Growing Crackdown on Food & Agriculture Harms the State & the Nation*, 13 CHAP. L. REV. 357, 365 (2010); Joshua I. Grant, *Hell to the Sound of Trumpets: Why Chicago's Ban on Foie Gras Was Constitutional and What It Means for the Future of Animal Welfare Laws*, 2 STAN. J. ANIMAL L. & POL'Y 52, 54, 58 (2009).

44 לתיאור נרחב של התהליך: שם, בעמ' 59–62; Kristin Cook, *The Inhumanity of Foie Gras Production: Perhaps California and Chicago Have the Right Idea*, 2 J. ANIMAL L. & ETHICS 263, 263–265 (2007).

45 Max Shapiro, *A Wild Goose Chase: California's Attempt to Regulate Morality by Banning the Sale of One Food Product*, 35 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 27, 28, 42, 50–52 (2012); Taimie L. Bryant, *Trauma, Law, and Advocacy for Animals*, 1 J. ANIMAL L. & ETHICS 63, 84–89 (2006).

46 לאחר סגירת הענף, זוכה מפטם אווזים שהשתמש בצינור קצר, בקביעה שלא ניתן לקבוע שמדובר בהתעללות ללא חוות דעת מומחים. ראו עפ"ג 12-04-44900 וחנון נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 26.2.2013). המדינה ביקשה רשות ערעור. בתחילת 2015 דחה בית המשפט העליון את ערעורה והותיר את זיכוי המפטם בעילה יחידה, אי-שפיות: רע"פ 2675/13 מדינת ישראל נ' וחנון (פורסם בנבו, 3.2.2015). לדיון ביקורתי קצר בפרשה ראו אסף הרדוף "גן חיות: בעקבות במקום – מתכננים למען זכויות תכנון נ' הוועדה לדיור לאומי במחוז ירושלים" המשפט ברשת 40, 7–10 (מרץ 2015). אגב, כבד אווז מפותם זכה לתשומת לב חקיקתית מיוחדת במדינת קליפורניה: גם שם הפקתו נאסרה, גם שם ניתנה לתעשייה שהות (בת שש שנים) לחפש חלופות כדי להמשיך בהפקה וגם שם לא נמצאו כאלו. ראו Alexandra R. Harrington, *Not All It's Quacked Up To Be: Why State and Local Efforts to Ban Foie Gras Violate Constitutional Law*, 12 DRAKE J. AGRIC. L. 303 (2007); Shapiro; AGRIC. L. 303 (2007), לעיל ה"ש 45, בעמ' 30–31; Francione, לעיל ה"ש 1, בעמ' 24–27; Samuel R. Wiseman, *Do We Have What it Takes to Reinvent the U.S. Food System?: Liberty of Palate*, 65 ME. L. REV. 737, 739 (2013); Stephanie J. Engelsman, "World Leader" – At What Price? A Look at Lagging American Animal Protection Laws, 22 PACE ENVTL. L. REV. 329, 344 (2005).

לו בשר חיוור ועדין. אין בתאו קש או מצע אחר, משום שהעגל עלול לאכלו. היציאה מהתא תהיה יחידה: בדרך לשחיטה. העגל חש בחסרון אמו ובהיעדר יכולת למצוץ, הדחף לינוק חזק מאוד, כמו אצל תינוק אנושי. הוא מנסה להעלות גרה אך אינו יכול ולכן ילעס את צדי התא. העגל מוחזק במכוון במצב אנמיה. כמו חזיר, הוא מעדיף שלא להתקרב לשותן או לצואה של עצמו, אך נוכח המחסור בברזל ילקק את רצועות העץ של הרצפה שספוגה בשותן. הוא אוכל מזון רב ומפתח צמא עז בתאו החם, מזיע ונעשה צמא ושוב אוכל, מה שמשרת את המגדל.⁴⁷ פרקטיקה זו הצטמצמה בישראל, לאור תקנות שהקשו במשהו על האכזריות שכרוכה בה והפכו אותה לקצת פחות משתלמת כלכלית.⁴⁸ אולם בשרם של עגלי חלב עדיין מיובא לישראל, בלי התניה של עמידת מגדלי העגלים בתקנות הישראליות. אילו גידלו כאמור בישראל, היו עוברים על התקנות ועל החוק. דומני שהניתוח שנערך בנוגע לפיטום אווזים תקף במידה רבה גם בנוגע לעגלי חלב, ולא בכדי הזכיר השופט גרוניס באותו תיק את עגלי החלב כפרקטיקה דומה מאוד באכזריותה לזו של פיטום האווזים – וגם לאורה התקשה לצאת נגד הפיטום לבדו. אכן רב הדמיון על השוני: אם בכלל יש עילה לחיים שלמים של סבל, היא אינה "מעדנים" גסטרונומיים.

3. תעשיית הניסויים

פחות מתעשיית המזון אבל עדיין בהיקף אדיר, תעשייה שאחראית להתעללות אדירה, כמותית ואיכותית, היא הניסויים. תעשייה זו מוחרגת במפורש מתחולת החוק ומוסדרת בחוק הניסויים. חוק הניסויים, שראוי למאמר עצמאי בנקזו לתוכו עינוי שיטתי במיוחד, קובע שורת מגבלות על ניסויים בבעלי חיים. סעיף 8 קובע שלא ייערכו ניסויים אלא לפי חוק הניסויים, מגביל את מספר בעלי החיים למינימום הנדרש, את כאבם וסבלם למינימום הנדרש, ותובע שהניסויים ייערכו בהתאם לתוספת, שדורשת הרדמה או אלחוש ושאר דרישות לצמצום סבלם של בעלי החיים. סעיף 9 אוסר לערוך ניסוי אם ניתן להשיג את מטרת הניסוי בחלופות סבירות. סעיף 10 אוסר לערוך ניסוי לבדיקת מוצרי קוסמטיקה, שאינם לצורכי בריאות ולחומרי ניקוי. בהקשר זה, רוח החוק ברורה מאוד: ניתן להתיר ניסויים לצורכי בריאות ישירים ועקיפים, אך לא מעבר לכך. החוק מעולם לא נאכף בישראל, חרף התראות חוזרות ונשנות מצד מבקר המדינה על

47 סינגר, לעיל ה"ש 40, בעמ' 166–171 (לדירו תעשייה זו היא הדוחה ביותר מוסרית בעולם המזון מהחי); וויל טאטל דיאטת השלום העולמי 128 (2012); AMY BLOUNT ACHOR, ANIMAL RIGHTS; (1996) 85–86 – A BEGINNER'S GUIDE; ראו בג"ץ נח, לעיל ה"ש 28, בפס' 9, 18–19 לפסק דינו בדעת יחיד של השופט (כתוארו דאז) גרוניס, שהשווה בין הפגיעות בעגלים ובאווזים וכתב שאין זה צודק למנוע פגיעה אחת ולהותיר את השנייה על כנה. שיטה זו נאסרה באיחוד האירופי בשנת 1998 בהליך הדרגתי שהושלם בשנת 2006. הבידוד הוא כמובן התאכזרות קשה: "העונש הנורא ביותר לבני אדם הוא בידוד, ועתה ברור שגם לבעלי החיים זהו עונש קשה. בעלי חיים זקוקים לחברים". ראו גרנדין, לעיל ה"ש 40, בעמ' 131.

48 האכזריות לא נעלמה: יוסי וולפסון "תקנות חדשות בעניין החזקת עגלי חלב" חיות וחברה 31, 87 (2006).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

הפרתו.⁴⁹ עקרונות דווקא הציב, וחלק מסעיפיו אמנם מכובדים. למיטב ידיעתי לא נערכים בישראל ניסויים שיטתיים בבעלי חיים לשם בדיקת מוצרי קוסמטיקה וחומרי ניקוי. אולם בד בבד מיובאים לישראל באין מפריע שפע אדיר של מוצרי קוסמטיקה וחומרי ניקוי שיוצרו לאחר ניסויים אכזריים בבעלי חיים.

אילו נערכו ניסויים כאמור בישראל – האם היו מהווים עברה על חוק ההגנה? עולם הניסויים מגוון מאוד, וכל המחשה לו תעשה עוול לכמות, לחומרה ולגיוון.⁵⁰ גם בלעדית, לטעמי התשובה נחרצת מאוד: ניסויים בבעלי חיים הם התעללות, התאכזרות ועינוי.⁵¹ דומני שגם לשם כך נדרש החריג הראשון בחוק ההגנה. בעלי החיים חווים סבל עז, לתכלית שהמחוקק הישראלי סירב להתיר יצירת סבל כאמור בישראל, מעבר לנדרש ושלא על פי היתר. הם חווים אותו עבור שמפו וכושם ועבור חומרי ניקוי שיירכשו בישראל, עבור מוצרים שנכתב בחוק במפורש שאין לערוך ניסויים בשמם. בעלי חיים רבים (כולל כלבים) עוברים אותו גם עבור מוצרים מסחריים כסיגריות (כמעט כל הסוגים) ואלכוהול. דהיינו, אם ננתח את הסוגיה דרך מבחן ההתעללות שניסח בית המשפט העליון, כל אדם כמעט יגיד שמדובר באכזריות גדולה, ואין ספק בדבר הכאב הגדול שחווים מגוון בעלי חיים. כשהדבר נעשה לצורכי מחקר מדעי ניתן להשקיע מעט את המצפון הכואב ולדמיין אנשים חולים שזוכים למזור, בין שזהו המצב ובין שלא. כשהמטרה מאחורי המוצרים מסחרית לגמרי, קשה יותר לדבר על תכלית ראויה, וכשיש שפע מוצרים חלופיים שהופקו ללא פגיעה בבעלי חיים – קשה מאוד לגרוס שהפגיעה החמורה היא מידתית.

4. תעשיית הפרווה, העור, הנוצות והצמר

לתעשייה זו שתי מגמות עיקריות: האחת, לבוש ואפנה כפרוות, מעילים, נעליים, סוודרים, כובעים וארנקים, והאחרת, ריהוט ואבזור כספות, כיסאות, אבזורי רכב, קלפים ומזוזות, שמיות וכריות. גם תעשייה זו ראויה למאמר עצמאי, וגם היא כרוכה באכזריות מסוג מיוחד.

49 אסף הרדוף "ניסויים בהסתרה: עשרים שנה לחוק צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים) התשנ"ד-1994" חיות וחברה 51, 50, 52-50 (2014).

50 לתיאור מפורט שהדמיון מתקשה לתפוס בנוגע לכל בעל חיים שניתן להעלות על הדעת, ל"מחקרים" שנערכים בלי סיכוי להשגת טובות הנאה ממשיות לאדם או לבעלי חיים, לשם מסחר או תקציב: הנס רוש טבח החפים מפשע 71-118 (1991); סינגר, לעיל ה"ש 40, פרק 2.

51 לוי ולוי כתבו שניסויים בבעלי חיים הם מהבעיות המוסריות הקשות ביותר והצביעו על שלושה תחומי ניסוי עיקריים: ניסויים ללימוד ביולוגי ורפואי; ניסויי טוקסילוגיה, של תרופות רפואיות ולחלופין של מוצרים מסחריים כמו קוסמטיקה וחומרי ניקוי; וחקר הטבע הביוכימי. לגישתם, מניעת מחלות וסבל אנושי היא דבר טוב שרע להשיגו בכליאה וגרימת סבל ומוות לאין-ספור בעלי חיים. במקרים רבים יש תחליף לניסויים לצורך רפואה, ויש ספקות לגבי התוקף המדעי של הניסויים – בעלי חיים ובני אדם אינם תמיד מגיבים באופן זהה לחומר מסוים. כמות בעלי החיים המשמשים בעולם לניסויים עצומה ומזעזעת: מאות מיליונים בתחילת שנות התשעים. אפילו אם הניסוי הכרחי, אין זאת אומרת שהכאב הכרחי ואפשר לצמצמו בהרדמה או שיכון כאבים. לרוב הניסויים מטרה לרווח מסחרי. ראו: זאב לוי ונדב לוי אתיקה, רגשות ובעלי-חיים – על מעמד המוסרי של בעלי-החיים 341-359 (2002).

תעשיית הפרווה והעור: מאות מיליוני בעלי חיים נטבחים מדי שנה עבור פרוותם, רבים בסכנת הכחדה. עבור בגד אחד מפרווה דרושים בין בעלי חיים אחדים למאות, בהתאם לגודלם.⁵² תעשיית הפרווה רחוקה מלהיות חדשה,⁵³ וכמוה גם המלחמה בה.⁵⁴ בעלי חיים שמיוצרים עבור תעשיית הפרווה נכלאים למשך כל חייהם בכלובי רשת קטנים. שיטות ההרג ושומרות את הפרווה שלמה, ולכן לעתים קרובות היא מופשטת מבעלי החיים בעודם בחיים ובהכרה. הימום אופייני כולל חבטות מוט בראש, שבירת הצוואר, הטחה בקרקע, חניקה מגז צינור הפליטה של רכב, חשמול או המתה בסטריכנין, חומר חונק ומשתק שרירים. בעלי חיים שאינם מיוצרים עבור התעשייה, נתפסים עבורה במלכודות רגל משוננות שמותירות אותם חיים ונאבקים לשווא להשתחרר, חלקם בעלי חיים שהציידים לא התכוונו לתפוס וגופתם תופקר. בעלי הפרוות יוכו בידי הציידים למוות או ייחנקו כדי לשמור על פרוותם. כל זאת, עבור פריט טריוויאלי כשיש חלופות.⁵⁵ הייצור כרוך גם בפגיעה סביבתית.⁵⁶ כחצי מיליון גורי כלבי ים נטבחים בשנה בקנדה לשם פרוותם. ההמתה היא לצורך זה בלבד, ללא הרדמה או אלחוש, תוך חבטות בראש, חיתוך עמוד השדרה או חתכים קטנים בגוף. תהליך הגסיסה לעתים אורך שעות. גם כלבים וחתולים נשחטים עבור פרוותם.⁵⁷ יודגש שמוצרי עור מסוימים נלווים לתעשיית

- 52 ראו: Achor, לעיל ה"ש 47, בעמ' 150; Kevin Hile, *Animal Rights* 97–98 (2004).
- 53 תעשיית הפרוות רחוקה מחדשה. לסקירה היסטורית שאינה מתמקדת בתיאור האלימות בתעשייה: ג'וליה לונג "בעלי חיים כאביזרי אופנה: 1880–1925" *חיות וחברה* 47, 5 (2012). הצעת חוק איסור סחר בפרוות תלויה ועומדת בישראל. ראו "הצעת חוק איסור סחר בפרוות, התשס"ט–2009" www.fridmanwork.com/x2687.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).
- 54 על המאבק בפרווה, רגעים של עדנה וכישלון בהמשך: Francione, לעיל ה"ש 1, בעמ' 29–30. לקריאה לסגירת חוות הפרווה בשל האכזריות הכרוכה בהן: Andrew Linzey, *The Ethical Case for European Legislation Against Fur Farming*, 13 *ANIMAL L.* 147, 150–165 (2006).
- 55 ראו (1993) 174–176 *ANIMALS, POLITICS AND MORALITY*. Robert Garner, *Animals, Politics and Morality*. רוב הפרווה באמריקה באה מחוות פרווה, שם הסבל אפילו רב יותר מאשר במלכודות. בעלי החיים מוחזקים כל חייהם בכלובים קטנטנים, בלי יכולת לנוע ובאפס מעשה, תוך אפס התחשבות ברווחתם המנטלית, הרגשית והפיזית. הם סובלים מצמא, מרעב ומחשיפה לתנאי קיצון. עבור חיות בר כחורפן ושועל, הכליאה ואפס הפרטיות מערערים ולעתים מובילים לפגיעה עצמית. התערבות גנטית פוגעת בגופם. אין חוק שמגן על חייהם, ואין חוק שמגביל את דרכי הריגתם. ראו Achor, לעיל ה"ש 47, בעמ' 150–152; "פרווה: החיים והמוות בתעשיית הפרווה" *אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים* www.anonymous.org.il/cat39.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015); דוגמה לפרווה שנצרכת בישראל: כובע השטריימל נעשה מקצוות זנבותיהם של סמורים, שועלים וחורפנים. לדיון בהצעת חוק (שטרם הבשילה) לאסור ייצור וסחר בפרוות כלבים וחתולים ראו יוסי וולפסון "תרגיל למשפטן המתחיל – חוק הפרוות" *חיות וחברה* 41, 22, 55 (2010).
- 56 Isaac P. Wakefield, *Drop Dead Stylish: Mitigating Environmental Impact of Fur Production Through Consumer Protection in the Truth in Fur Labeling Act of 2010*, 19 *PENN ST. ENVTL. L. REV.* 267, 270–273 (2011).
- 57 לדיווחים, סרטונים ותמונות ראו *International Anti-Fur Coalition News*, *INTERNATIONAL ANTI-FUR COALITION* <http://www.antifurcoalition.org> (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015); "מאחורי הקלעים של תעשיית העורות האקזוטיים" *אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים* www.anonymous.org.il/art864.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015); "תעשיית העור: מה עבר על החגורה והמעיל כשהיו בעל-חיים" *אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים* (2006) www.anonymous.org.il/art243.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

הבשר.⁵⁸ ככל שפשיטת העור נעשית לאחר המוות, אין היא כרוכה כשלעצמה במנת אכזריות נוספת. אולם חלק מתעשיית העור עומד כשלעצמו, בעיקר בתעשיית העור ה"אקזוטי", עור תנין למשל.

תעשיית הפלומה: הפקת פלומת אווזים נעשית במריטה שהיא לעתים קרובות מאווז חי, שמוחזק בכוח ומתפתל מכאבים. המריטה נעשית בחיים משום שלאחר מכן תצמח הפלומה שוב, וניתן יהיה לשוב על התהליך, שעשוי להתרחש ארבע או חמש פעמים בחיים. המורטים זוכים בתשלום לפי מספר האווזים שמרטו, ולכן יש להם מוטיבציה לפעול מהר ולא בזהירות מתחשבת.⁵⁹ הכאב אינו שיקול.

תעשיית הצמר: הגז נערך בתחילת כל אביב, לאחר המלטת הטלאים ולפני ההשלה הטבעית. ההדיוט מעדיף לדמיין את הגז כמשהו שנעשה לטובת הכבשה, אולם הגז מותיר את הכבשים חשופות לפגעי הקור שגורם למות רבות מהן. מדובר בחיות שרגישות לקור יותר מאדם. עוד מעדיף ההדיוט לדמיין את הגז כמשהו שנעשה בעדינות, במציאות הוא נערך במהירות רבה, משום שכמו בנוגע לתלישת הנוצות, גם כאן השכר תואם למספר הכבשים שנגזזות. הדבר מביא לחוסר זהירות ולתוצאות קשות ואלומות ולחיתוך לא נדיר בבשר החי.⁶⁰ אם כן, כל המוצרים הללו מופקים באכזריות מרובה ועונים על שני המבחנים הראשונים של עברת ההתעללות. אילו ראינו כיצד הם מופקים, היינו ודאי מסכימים שמדובר באכזריות. הם כרוכים בכאב רב, לעתים עצום, וחלקם מסתיימים בהמתה. האם מדובר בפגיעה לתכלית ראויה? ניתן לגרוס שיצירת פרטי ביגוד וריהוט היא תכלית ראויה, אף שמה שעומד מאחוריה הוא בעיקר צורך מסחרי. אולם לנוכח העובדה שלכל המוצרים הללו קיימות חלופות עשירות ומגוונות שאינן כרוכות בנצלנות ובאכזריות, הן בלבוש ובאופנה והן בריהוט ובאבזור, קשה לקבל שהסבת הסבל השיטתית לבעלי החיים היא מידתית.

5. הבהרת הבעיה

מרבית הפרקטיקות האמורות אינן מבוצעות כלל בישראל, אך לעתים קרובות מבוצעות עבור ישראלים, נסמכות כלכלית על כסף ישראלי או למצער נהנות ממנו ומכספים זרים שמניעים את גלגליהן ומספקים את הביקוש הדרוש לכל היצע. הפרקטיקות הזרות ממומנות בידיים צרכניות

58 "עור: התעללות בבעלי-חיים בהפקת מוצרי עור" אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים www.anonymous.org.il/cat38.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).

59 על תהליך המריטה: רינת שחר "להתכסות עם אווזים" הידברות 39, 32 (2011); דדי שי "תעשיית הנוצות נחשפת: תחקיר הטלוויזיה השוודית על מריטת אווזים חיים" אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים (2009) www.anonymous.org.il/art639.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015); גם יענים עוברים תהליך כואב של פשיטת נוצות. ראו "יענים במשק: תעשיית הנוצות והעור" אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים www.anonymous.org.il/art245.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).

60 "צמר: לא מה שחשבתם: העינוי מאחורי התדמית הידידותית" אנונימוס עמותה לזכויות בעלי חיים www.anonymous.org.il/art256.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015); גז קיים בישראל אך אינו שכיח.

ישראליות באין מפריע. אילו נערכו בישראל, היו אסורות, לעתים אסורות בעליל; הואיל והן נערכות בחו"ל, איש בישראל אינו יוצא נגדן ואף לא נגד מימונן. מכאן ואילך יתקוף מאמרי את המצב המשפטי הנוכחי בשני מהלכים, פורמלי ונורמטיבי. המהלך הפורמלי יישען על החוק הקיים לבניית קונסטרוקציה משפטית, שלפיה גם תחת החוק הישראלי היום יש לקטוע את הסחר והיבוא לישראל של התוצרים שנסקרו לעיל. המהלך הנורמטיבי, החזק יותר, יתעלם מהמצב המשפטי הקיים ויתמקד בערכים, כדי לבחון אם יש הצדקה להבחין בין פגיעה בבעלי חיים בישראל לפגיעה בבעלי חיים עבור ישראל.

ד. הטיעון הפורמלי: התעללות אסורה

1. מבוא

במהלך הפורמלי שיוצג מיד, אבנה קונסטרוקציה משפטית פלילית השעונה על דיני הסמכות ועל דיני השותפות. אציג בקצרה את ההסדר המשפטי שעניינו סמכות שיפוט פלילית בנוגע לעברות שבוצעו מחוץ למדינה ואת האפשרות להעמיד לדין בישראל את מי שביצע פה מקצת מהמעשה שנחשב בישראל עברה פלילית. אציג בקיצור נמרץ את ההסדר המשפטי המורכב שעניינו דיני השותפות: הביצוע בצוותא, השידול והסיוע. אפנה לשני ההסדרים גם יחד כדי לבנות טיעון משפטי, שלפיו היבוא השיטתי של מוצרים שהופקו בהתעללות הוא שידול, ביצוע בצוותא או למצער סיוע לביצועם בחו"ל של מעשים שמוגדרים כעברה פלילית בישראל. אתמודד עם קשיים שניצבים בפני הטיעון הפורמלי ואביט בתופעות דומות ושונות של יבוא מחו"ל של מוצרים שהופקו במעשים שהם עברה פלילית מבחינת דיני העונשין בישראל. לבסוף אציע הסבר מעשי מדוע התזה האמורה טרם נדונה בנוגע לבעלי חיים. יובהר מראש שאיני קורא להעמדה מידית לדין של יבואנים, אלא בשלב ראשון – לעצירה מוחלטת של היבוא. גם בפרשות חמת גדר ונח איש לא הועמד לדין; הפרקטיקה המתעללת היא שעמדה לדין, לקראת סילוקה. אני מודע היטב שהמהלך שיוצע אינו פשוט. מטרתו העיקרית לעורר מחשבה, לקראת המהלך הבא והמרכזי במאמרי, הטיעון הנורמטיבי.

2. סמכות שיפוט אקסטרה טריטוריאלית?

כדי לגרוס שניתן לשפוט מעשים שנעשים בחו"ל, יש לדון בשאלת סמכות השיפוט⁶¹ האקסטרה-טריטוריאלית.⁶² יש אומרים שגבולותיו ה"טבעיים" של החוק הם בתחומי הריבונות

61 מושג סמכות השיפוט (Jurisdiction) מכוון לאחד משלושה מובנים: סמכות לאסור התנהגות מסוימת; סמכות לשפוט; וסמכות לאכוף. ראו Susan W. Brenner & Bert-Jaap Koops, *Approaches to Cybercrime Jurisdiction*, 4 J. HIGH TECH. L. 1, 5-6 (2004); Anthony J. Colangelo, *What is Extraterritorial Jurisdiction?*, 99 CORNELL L. REV. 1303, 1310-1312 (2014).

62 ההגדרה של פעילות "מחוץ לגבולות המדינה" היא לעתים קשה: שם, בעמ' 1312-1314.

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

של המדינה, שכוללים את שטח המדינה וכן כלי תעופה ושיט מסוגים מסוימים.⁶³ כעניין מעשי, מדינת ישראל אינה יכולה לתבוע סמכות שיפוט בגין התנהגות שבכל מקום בעולם, ממש כפי שכל מדינה אחרת אינה יכולה לתבוע סמכות שיפוט בנוגע להתנהגות שמתרחשת בישראל. כעניין ערכי-מערכתי, האינטרס של מדינת ישראל לאכוף את דיניה בגין עברה פלילית שמתרחשת בארצות-הברית הוא, ככלל, זניח.⁶⁴ כעניין ערכי-אישי, נדרשת אזהרה הוגנת עבור הפרט בטרם יונעש.⁶⁵ פרט לכך, המדינה מכבדת את הטריטוריה של מדינות זרות, במגמה או בתקווה שהן יכבדו את שלה.⁶⁶ אלו סיבות כלליות טובות שלא להחיל את הדין הפלילי הישראלי על פעילות שנעשית מחוץ לשטחי המדינה.

חוק העונשין הישראלי חל על פעולות שבוצעו, כולן או מקצתן, בתוך שטח ישראל, כאמור בסעיף 12 לחוק העונשין. לעתים ידו הארוכה נכונה להימתח מחוץ לשטח המדינה, כדי להגן על אינטרסים של המדינה, העם ועוד.⁶⁷ המחוקק אינו מוגבל בסמכותו להחיל את הדין המקומי על פעולות שנעשו מחוץ למדינה, ואינו תלוי בדין הבין-לאומי, אלא רק בעצמו, ובלבד שיש זיקה נורמטיבית שמצדיקה זאת בעיניו.⁶⁸ סעיפים 13–17 לחוק זה מתירים להחיל את דיני העונשין הישראליים על פעולות שנעשו מחוץ לישראל. סעיפים 16–17 פרקטיים פחות. סעיפים 13–15, שגם אינם זוכים ליישום רב, מתווים את ההסדר העיקרי. סעיף 13 עוסק באינטרסים ראשונים במעלה של המדינה, ולפיכך אינו דורש פלילות כפולה לשם אכיפה: ניתן להחיל את הדין הפלילי הישראלי על מעשה שבוצע במדינה זרה גם בהנחה שהמעשה חוקי בה. סעיפים 14–15 מלווים את האזרח והתושב הישראלי בחו"ל, הן כקרבנות והן כעבריינים,

- 63 ש"ז פלר ומרדכי קרמניצר "תגובה לחיבור 'בגנות התחולה הנצייונלית של דיני העונשין' מפרי עטו של פרופסור יורם שחר" פלילים ה' 65, 70 (1996); ש"ז פלר "הסמכות התחיקתית וסמכות השיפוט" הפרקליט כז' 179, 181–182 (1972); David R. Johnson & David Post, *Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace*, 48 STAN. L. REV. 1367, 1368–1369 (1996).
- 64 פלר כתב שהתפקיד המרכזי של דיני העונשין הוא להבטיח את הסדר הציבורי בשטח הריבונות של המדינה ולהגן על הערכים החיוניים לקיום החברה ולהתפתחותה התקינה. זאת, הגם שלעתים ניתן לפגוע בערכי המדינה גם בחו"ל. ראו: ש"ז פלר יסודות דיני עונשין כרך א' 239–244 (1984). ג'ונסון ופוסט כתבו שהאנשים הנתונים בריבונות מסוימת ואלו שמושפעים יותר מכול על ידי חוקיה הם האנשים שמצויים במרחבים פיזיים מסוימים. זאת, להבדיל מהמצב שנוגע לעולם המקוון: Johnson & Post, לעיל ה"ש 63, בעמ' 1370, 1375.
- 65 שם, בעמ' 1370. רעיון האזהרה ההוגנת מתקשר גם לרצון למנוע שרירות של הדין, למנוע אכיפה סלקטיבית ועוד. ראו John Calvin Jeffries, *Legality, Vagueness, and the Construction of* Andrew E. Goldsmith, *The Void-for-Penal Statutes*, 71 VA. L. REV. 189, 196–197 (1985) *Vagueness Doctrine in the Supreme Court, Revisited*, 30 AM. J. CRIM. L. 279, 284–294 (2003).
- 66 אפילו במצבים שיש בהם תחולה אקסטרה טריטוריאלית, ברור שאין המדינה מוסמכת להפעיל רשות משלה בשטח ריבוני של מדינה זרה ללא הסכמתה. ניתן אף לראות בהרחבת התחולה "אינטרס של משפחת העמים הנאורים להבאת עבריינים לדין ובשום אופן לא פעולה עוינת". ראו: פלר וקרמניצר, לעיל ה"ש 63, בעמ' 67–68, 73.
- 67 ס' 7–17 לחוק העונשין; ש"ז פלר "סמכות השיפוט הפלילית: גבולות והגבלות: אילו והיכן הם?" עיוני משפט ב' 582, 586 (1972).
- 68 ע"פ 8831/08 מדינת ישראל נ' אלשחרה, פס' 13–14 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 30.6.2010); יורם רבין ויניב ואקי דיני עונשין 172–173 (2014).

בנוגע לעברות סטנדרטיות.⁶⁹ תנאי מרכזי לתחולתם, למעט חריגים ספורים, הוא פליליות כפולה: אם המעשה מותר בסמכות השיפוט הזרה שבה מצוי האזרח הישראלי, אין תחולה לחוק העונשין הישראלי על מעשהו.⁷⁰ לסיכום, אם קיים קשר ערכי לישראל, שנוגע לאינטרסים מדינתיים (סעיף 13),⁷¹ לזהות הקרבן (14) או לזהות העבריין (15), המחוקק אפשר תחולה לחוק הישראלי. הוא עשה כן אף במחיר פגיעה בריבונות הזרה (סעיף 13), אך ברגיל – רק כשהדבר מתיישב עם החוק הזר (14)–(15).

בנוגע לפגיעה בבעלי חיים, איני מבקש כעת לבסס טיעון שלפיו ראוי למחוקק הישראלי לפרוס את הדין הפלילי גם על עבריינים מחוץ למדינה, בסגנון פקודת הסמים המסוכנים. אציג מבנה דוקטרינרי, של תחולה לאור דיני השותפות, ולפיו החוק הישראלי חל גם בנוגע ליבוא מחו"ל של מוצרים שהופקו בתהליך אזורי מחוץ לישראל; ולאחריו טיעון נוסף, שלפיו החוק הישראלי חל לאור רעיון מקצת העברה, שמחיל את הדין הישראלי ברגע שחלק מהעברה מתבצע בישראל.

3. תחולה דוקטרינרית: שותפות לעברה

אחד הרציונלים שמאחורי כללי השותפות לעברה, כפי שמופיעים בחלק המקדמי לחוק העונשין, הוא למנוע מעקפים של כללי האחריות הרגילים של הדין הפלילי. אם א' נושא אקדח, ב' מאיים, ג' נוטל את הכסף וד' ממתין ברכב המילוט בחוץ, מבט נפרד בכל אחד מהצדדים לעברה יגמד את מעשהו ולא ייתן מענה ראוי למעשה המשותף החמור. לכן אנו מסרבים לערוך מבט נפרד, שדווקא הוא המלאכותי, ובמקומו מביטים בכל חלקי העברה ובכל הצדדים כמכלול.

כיצד משתלבים יחד דיני הסמכות ודיני השותפות?⁷² כמתואר קודם, מחוץ למדינת ישראל מתבצעת התאכזרות שיטתית בבעלי חיים. זו נעשית, כרבות מהעברות בעולמנו, ממניע כלכלי. תעשיות רואות בבעלי חיים מוצר, סחורה, או דרך לייצר סחורה. הגם שהסחורה עצמה היא

69 להסדרים זרים שמקנים תחולה לאור אינטרסים לאומיים ולאור זהות העבריין או הקרבן ראו Brenner & Koops, לעיל ה"ש 61, בעמ' 24–26.

70 בהיעדר שיקולים סותרים, התחולה מחוץ לשטח המדינה מותנית בפליליות כפולה, מה שמתקשר לדרישה לאזהרה הוגנת שבבסיס עקרון החוקיות. ראו: מרים גור-אריה "התחשבות בדין הזר במשפט הפלילי: הגנת הכורח במשפט הפלילי הבין-לאומי כמקרה מבחן" ספר לבונטין 477, 478 (יהושע ויסמן, ברק מדינה, סיליה וסרשטיין פסברג עורכים, 2013).

71 לגבי סמים קיים הסדר מיוחד ומעניין, שמחיל את הוראותיו על אזרחי ישראל בכל מקום שאליו יגיעו, בלי קשר למצב המשפטי בו. ראו ס' 38 לפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג–1973, נ"ח 27 (להלן: "פקודת הסמים המסוכנים").

72 הדיון העיוני מה קורה כשהצדדים לעברה הם במדינות שונות הוא נדיר מאוד. לבחינה קצרה של זווית מסוימת שלו, תחת המשפט הבריטי, בחינה שמעידה על הערפל יותר מאשר מפזרת אותו, ואינה נוגעת במישרין לסוג המצב הנסקר במאמרי זה ראו Michael Hirst, *Territorial and Extraterritorial Dimensions, in PARTICIPATION IN CRIME – DOMESTIC AND COMPARATIVE PERSPECTIVES* 223, 231, 239 (Alan Reed & Michael Bohlander eds., 2013).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

מוצר אסתטי, אין לטעות או להעלים עין מהדרך שעבר בעל החיים בדרך לאסתטיקה ממוסחרת. גם אם ארוכה היא, עדיין מדובר בשרשרת ייצור אחת, ובחוליות מרכזיות בה מתבצעת התאכזרות קשה בבעלי חיים מחוץ לישראל. ישראל עולה על המפה דרך היבואנים רגע לפני סיום השרשרת, שהצרכנים בסיומה. אף בהנחה שמהצרכן האקראי אין לתבוע לדעת מה בדיוק עבר על בעל החיים ש"תרם" למוצר שהוא קונה, היבואנים ודאי תמימים פחות. כשהם קונים בשיטתיות מוצר שהופק בהתעללות, שאסורה לפי החוק הישראלי, השותפות העסקית משליכה גם על רעיון השותפות הפלילית. היבואן המתמשך מצוי במעגל הפנימי של העברה, שותף מלא שמבצע חלק ישיר במעשה בהסכמה מראש ובידיעת השותף ובחלוקת תפקידים וביכולת לעצור ובמצבים אחרים לצמצם מאוד את תכנית ההפקה והמסחר, בצאתו ממנה; או לכל הפחות במעגל החיצוני, דהיינו מסייע, ביצירת התנאים לביצוע העברה ובתרומה עקיפה לה, בכוונה לאפשר או להקל את הביצוע,⁷³ או למצער בצפייה של אלו ברמת ודאות שאינה גבוהה גרידא, אלא מוחלטת.⁷⁴ אין זה מופרך אף לראות בו משדל, עסקן שפונה ליצואן ויוזם עמו התקשרות כלכלית.⁷⁵ הקשר בין היבואן ליצואן ובין היבואן להתעללות – איתן. בבסיסו הוא כלכלי, שיתוף פעולה מתמשך של ביקוש מצד היבואן שמביא להיצע מצד היצואן.⁷⁶ טיעון מצד היבואן שלא ידע על ההתעללות שנעשתה לקראת המוצר שהוא סוחר בו לא יישמע, באשר עניינו עצימת עיניים מובהקת, שדינה כדין ידיעה.⁷⁷ לצד הקשר הכלכלי המתמשך, מתבסס קשר משפטי פלילי: שותפות לכל דבר.

73 ההבחנה בין מבצע למסייע סבוכה מאוד. למבחנים שונים כמו "מבחן השליטה הפונקציונאלית", "המבחן האובייקטיבי", "מבחן התכנון המוקדם" ו"המבחן המשולב". ראו ע"פ 2796/95 פלוניס נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(3) 388, 400–416 (1997); ע"פ 11131/02 יוסופוב נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(3) 917, 923–931 (2004); ע"פ 9716/02 רימאוי נ' מדינת ישראל, פס' 17–19, 22 (פורסם בנבו, 15.2.2010); ע"פ 4190/13 סמואל נ' מדינת ישראל, פס' 99 לפסק דינה של השופטת ברק-ארוז (פורסם בנבו, 18.11.2014); מרים גור-אריה "צדדים לעבירה – תיקון 39 לחוק העונשין במבחן הפסיקה" מגמות בפלילים – עיונים בתורת האחריות הפלילית 83 (אלי לדרמן עורך, 2001); גבריאל הלוי השותפות לדבר עבירה (2008); גבריאל הלוי תורת דיני העונשין כרך ב 811–824 (2009); רבין וואקי, לעיל ה"ש 68, בעמ' 593–602, 621–638; DAVID ORMEROD, SMITH AND HOGAN'S CRIMINAL LAW 169–170 (11th ed. 2005); A.P. SIMESTER, J. R. SPENCER, G. R. SULLIVAN & G. J. VIRGO, CRIMINAL LAW – THEORY AND DOCTRINE 199–203 (2nd ed. 2003); V. GORDON ROSE, PARTIES TO AN OFFENCE 10, 16 (1982) מגוון בנוגע לדיני הצדדים לעברה ראו COMPARATIVE PERSPECTIVES, לעיל ה"ש 72, פרקים 13–26.

74 תודה לידידי פרופ' גבריאל הלוי על חילופי דברים בסוגיה.

75 השוו: ע"פ 8469/99 אסקין נ' מדינת ישראל, פ"ד נה(2) 65, פס' 10–12 לפסק דינה של השופטת ביניש (2001); רבין וואקי, לעיל ה"ש 68, בעמ' 606–621.

76 רבין וואקי כתבו שאבן בוחן לשותפות היא מודעות המעורבים באירוע העברייני כלפי הפגיעה בערך חברתי מסוים עקב פעילותם המשותפת: שם, בעמ' 600.

77 כך לפי ס' 20(ג)(1) לחוק העונשין. ליישום ראו: ע"פ 5938/00 אזולאי נ' מדינת ישראל, פ"ד נה(3) 873 (2001).

4. תחולה דוקטרינרית: מקצת עברה

במהלך מורכב ומוקשה יותר ניתן לרתום את הרעיון של "מקצת המעשה", כמפורט בסעיף 7(א)(1) לחוק העונשין.⁷⁸ המהלך יושם בפרשת כהנא⁷⁹ ובפרשת משולם, שבה הכריז בית המשפט על דוקטרינת העברה רבת-הפריטים, לנוכח הרצון להביט בפעילות עבריינית מתמשכת ושיטתית כמכלול.⁸⁰ אם במצב שבו אדם אחד הביא לכמה איומים נגד אחר בחר בית המשפט העליון להביט במכלול ולראות את הכול כעברה רבת-פריטים, ודאי ניתן להחיל רעיון זה על שיטה כלכלית מתמשכת ומחושבת, שמממנת במישרין אין-ספור עברות קשות, שאינן חמורות פחות מאיום, הן מבחינה פורמלית והן מבחינה מהותית. לשם כך צריך להצביע על "מקצת מעשה" שנעשה בישראל.

בעניין כהנא כתב ברק שמקצת העברה נוגע לחלק מהיסוד הפיזי שלה, ומצא שאין איום ללא מאיום, ולכן אין זה משנה שהמאיים ביצע את האיום מגרמניה, שכן האיום נקלט בישראל.⁸¹ בעניין משולם מצא בית המשפט העליון ששורה מתמשכת של מעשי איום מצד אותו מאיים כלפי אותו מאיום, בנוגע לאותה פרשה, הופכת את כל האיומים הללו לחלק מאותה עברה, שכן דווקא מבט בכל איום בנפרד הוא מלאכותי.⁸² עניין כהנא פשוט יחסית לעיכול, הקביעה שלפיה היסוד העובדתי שמופיע בעברה, "על אדם", מתקיים בישראל. עניין משולם סבוך בהרבה, שכן לא התקיימה בו עברת איום אחת, אלא כמה עברות, כל אחת בנפרד, ואין רכיב אחד בעברה שברור שהתקיים בישראל. בכל זאת בית המשפט העליון קבע שאכן מדובר בעברה רבת פריטים, מקשה אחת, כנראה משום שמאן לקבוע שלא הייתה סמכות להעמדת משולם לדין. הגם שהמהלך שנעשה בעניין משולם בעייתי, וכמעט שלא הוחל מאז,⁸³ דבר אחד ברור: בית המשפט סירב להתעלם ממעשיו המכוערים ולבטל את האישום רק בגלל טעויות התביעה,⁸⁴ ומצא את הדרך לסגור עליו את שרשרת הצדק.

מה באשר להתאכזרות לבעלי חיים? הניתן לגרום שמקצתה בישראל? לא פשוט לבסס טיעון כזה, ולו מן הטעם שמבחינה אינטואיטיבית, ההתאכזרות עצמה מבוצעת במלואה בחו"ל, גם אם המימון ישראלי. הכאב והסבל מצויים שם; ולכאן מגיע מוצר מצוחצח ואסתטי. הצרכנים בישראל; בעלי החיים הנפגעים מהאכזריות בחו"ל. תוצרי ההתאכזרות מיובאים

78 רבין וואקי, לעיל ה"ש 68, בעמ' 158–168; ש"ז פלר יסודות דיני עונשין, לעיל ה"ש 64, בעמ' 260–264; ס' 7(א)(2) לחוק העונשין ממשיך את המגמה של קודמו ומאפשר תחולה אף ללא מקצת עברה בישראל, וזאת בשל התכנית להגשמת העברה בישראל, שלא צלחה.

79 רע"פ 1178/97 כהנא נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(3) 266 (1997).

80 דנ"פ 4603/97 משולם נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(3) 160, פס' 23–27 לפסק דינו של הנשיא ברק (1998).

81 עניין כהנא, לעיל ה"ש 79, בעמ' 270.

82 עניין משולם, לעיל ה"ש 80, בעמ' 185, 190.

83 ראו את הערת הנשיא גרוניס בע"פ 816/10 גולד נ' מדינת ישראל, פס' 29 (פורסם בנבו, 3.9.2012).

84 לתביעה היו שתי טעויות גדולות: בחירתה להאשים את משולם על מעשי איום שעשה בארצות-הברית, ולא על מעשי איום שעשה בישראל; ואי-הבאת אישור מהיועץ המשפטי לממשלה להעמדה לדין בגין עברת חוץ, כנדרש לפי סעיף 9(ב) לחוק העונשין.

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

בשיטתיות לישראל. מטרת ההתאכזרות, לפחות בחלקה, היא להפיק תוצרת ולמכרה לישראל, דהיינו: תכלית הפגיעה קשורה לישראל. תכלית הפגיעה היא חלק מובנה במבחן ההתעללות של השופט חשין, קרי היא חלק מהיסוד העובדתי של העברה, הגם שהיא יסוד משפטי. התעללות היא היסוד ההתנהגותי בעברה, והיא מתפצלת לגרימת כאב מחד גיסא, ולהצדקתה מאידך גיסא. ההצדקה מתפצלת לשאלת התכלית ולשאלת המידתיות. ההצדקה היא רכיב שברגיל נושא פוטנציאל ניכר לצמצום העברה ומאפשר להוציא מגבולותיה הרחבים של מקרים, שבהם אנו פוגעים קשות בבעלי החיים וגורמים להם סבל, הגם שהם נדמים מהצד כהתעללות, וזאת לאור התכלית החיובית של הפגיעה. על התכלית יש לעמוד לגבי כל פגיעה בבעל חיים. במקרים נשוא מאמרי התכלית היא עסקית ופניה לישראל. לאור זאת ניתן לטעון שהואיל והתכלית מחוברת לישראל, גם ההתעללות מחוברת לישראל, ומקצת העברה מתבססת. אף שהשרשרת כוללת חוליות רבות, פריטים רבים או תחנות ביניים רבות, כולם מהווים רצף אחד, בגדר מזימה אחת, שלה כוונה אחידה ושיתוף פעולה יעיל⁸⁵ שמנצל היטב את פרצת האכיפה בישראל.

לחלופין, ניתן לגרוס שחלק מהגרימה הוא בישראל. הטענה מתחזקת ברוח הפרשנות של "מקצת מעשה" בנוגע לארגון הימורים באינטרנט. בעניין קרלטון קבעו שופט שלום ובהמשך שופטת מחוזית שאין קזינו ללא שחקנים; שחלק בלתי-נפרד מארגון משחק הוא איתור קהל היעד ושכנועו לשחק; ושהאינטראקציה המתמדת בין הצדדים והגלובליזציה מחייבות פרשנות תכליתית ורחבה של העברה, כדי להגן על הערכים שעבורה היא קמה; ולכן מקצת העברה מתקיימת בישראל. כלומר כל שחקן משלים עברה של ארגון משחק, שאינה מושלמת עד להגיעו, הגם שהפעולות הטכניות החלו והסתיימו בחו"ל, במקום שבו המעשה חוקי.⁸⁶ ברוח זו, הפרשנות התכליתית מחייבת להביט על מלוא השרשרת: הצרכן הישראלי משלים את עברת ההתעללות, שנעשתה לכבודו או יותר נכון – לכבוד כיסו. אין קזינו ללא שחקנים? אין פיטום ללא סועדים, אין ניסויים ללא קוני תמרוקים, אין פשיטת פרווה ללא רוכשות מעילים וכדומה. ודאי שאין כאלו ללא יבואן. התעלמות מהממד הגלובלי של תופעה כלכלית שיטתית ומתמשכת אינה ראויה. הניתוק בין היצרן לצרכן מלאכותי, ועוד יותר ממנו – הניתוק בין היצרן ליבואן, שהוא שחקן כלכלי חזק שיודע היטב את משמעות מעשיו.

5. קשיים פורמליים

מדוע טרם נעשה ניסיון לבסס אחריות לפי דיני השותפות? ניתן להציע קשיים משפטיים. המרכזי הוא הטיעון שבשתיקתו – נמנע המחוקק מהפללת הצריכה של המוצר, יבואו והחזקתו.

85 עניין משולם, לעיל ה"ש 80, בעמ' 184.

86 קרלטון נחשד בפרסום משחקים אסורים ובארגונם. הפרסום, שנעשה בשלטי חוצות בישראל, לא היה במחלוקת. באשר לארגון, שנערך בשרתים בגיברלטר, שבה הפעולה מותרת – נערך דיון משפטי שהתמקד בדוקטרינת מקצת העברה, ובתי המשפט קבעו שעברת הארגון מסתיימת במחשב השחקן. ראו: מ' (שלום ראש"צ) 1106/07 משטרת ישראל נ' קרלטון (2007); ב"ש (מחוזי ת"א) 90861/07 קרלטון נ' יחידה ארצית לחקירת הונאה (פורסם בנבו, 17.6.2007). בהחלט ניתן להציע ביקורת על המהלך האמור, אף שהוא שיקף ודומה שעודו משקף את עמדת משרד המשפטים והיועץ המשפטי לממשלה.

למשל המחוקק אסר לא רק ייצור סמים מסוכנים, אלא גם יבואם, סחר בהם, החזקתם ושימוש בהם; ⁸⁷ לא רק ייצור נשק, אלא גם יבואו, נשיאתו והחזקתו; ⁸⁸ לא רק ייצור תועבה, אלא גם הפצתה ולעתים (לא תמיד) אף החזקתה; ⁸⁹ לא רק גנבת רכב, אלא גם סחר ברכב גנוב, פירוקו והחזקתו. ⁹⁰

לפי טיעון זה, הפללת רק חלק מהשרשרת, להבדיל ממלואה, משקפת הבחנה ערכית מהותית בין החוליות, ולא ניתן ליצור איסור מהותי חדש באמצעות קונסטרוקציה השעונה על החלק המקדמי של חוק העונשין, ממש כפי שאין לייצרו לגבי זנות. ⁹¹ חקיקה ישירה נגד יבוא מוצרים מסוימים שהופקו בהתאכזרות – ניסויים לצורך תמרוקים וכן סחר בחלקי חיות – כבר התקבלה בנפרד, גם אם אינה נאכפת בהיעדר כללים ליישום. ⁹² חקיקה ישירה נוספת – איסור סחר בפרווה ואיסור סחר בכבד אווז מפותם – הוצעה וטרם עברה. ⁹³ דהיינו, טיעון זה הוא פן קונקרטי של עקרון החוקיות. לפי העיקרון הכללי, מה שלא הופלל במישור ובמפורש, אין להפליל בעקיפין ובפרשנות, שאם לא כן, לפרט אין דרך לדעת מה אסור לו לעשות. ⁹⁴ לפי הפן הקונקרטי שלו, אין להישען על דיני השותפות כדי לייצר, הלכה למעשה, הפללה חדשה של סוג התנהגות.

מנגד, כבר היו מקרים חשובים שהפרקליטות בנתה קונסטרוקציה מפלילה עקיפה, בעזרת דיני השותפות, ובית המשפט העליון שיתף פעולה: כך למשל הפללה קונסטרוקטיבית של נוסעים בסיוע להפקרה, ⁹⁵ הגם שהעברה כיוונה במפורש רק לנהגים. ⁹⁶ עולם הצדדים לעברה

- 87 ס' 6, 7 ו-13 לפקודת הסמים המסוכנים.
- 88 סעיפי המשנה של ס' 144 לחוק העונשין.
- 89 ס' 214 לחוק העונשין.
- 90 ס' 413ב, 413 ו-413א לחוק העונשין.
- 91 המחוקק לא אסר צריכת זנות או מעשה זנות, אך אסר סחר באדם לצורכי זנות, סרסרות ועוד. ראו: ס' 377א(א)–(ג), 199–205 לחוק העונשין. מנגד, רשויות האכיפה אינן בוחלות בניסיונות הפללה עקיפים של זנות, כאישומים בהחזקת מקום לשם זנות. ראו נעמי לבנקורן "מה לה לסטודנטית למשפטים בבית זנות? הרהורים על קליניקות משפטיות, שוטרים ונשים העוסקות בזנות" המשפט יז 161, 175–177 (2012); רויטל חובל "כך הפכו הזונות לחשופות דווקא בביתן" הארץ – חדשות משפט ופילילים 08.10.2014 www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.2454199 (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).
- 92 יבוא מוצרי קוסמטיקה שנוסו על בעלי חיים נאסר בתיקון לפקודת הרוקחים שנכנס לתוקף ב-2012. ראו ס' 55 ח לפקודת הרוקחים [נוסח חדש], התשמ"א–1981, נ"ח 35; ס' 8 לחוק להגנת חיית הבר, התשט"ו–1955 אוסר סחר בחיות בר, שלפי סעיף 1 לאותו חוק מכסה גם סחר בחלקים בהן.
- 93 הצעת חוק איסור סחר בפרוות, התשס"ט–2009, ה"ח הכנסת 18; על הכשלת הצעה זו חרף הרוב המכריע המסתמן, וזאת בגין אינטרסים זרים, ראו תחקיר מטריד ביותר במבט שני www.youtube.com/watch?v=V-88W1nSV9I (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015); הצעת חוק איסור יבוא ומכירת כבד של בעלי חיים שעברו התעללות, התשע"ג–2013, ה"ח הכנסת 19.
- 94 בועז סנג'רו "פרשנות מרחיבה בפלילים?!" עלי משפט ג 166, 165 (2003); וראו בשיטות משפט אחרות את דוקטרינת העמימות: Jeffries, לעיל ה"ש 65, בעמ' 196–197, 205–206; Goldsmith, לעיל ה"ש 65, בעמ' 284–285.
- 95 פסק הדין שיצר את ההפללה העקיפה: רע"פ 3626/01 ויצמן נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(3) 187 (2002). פסק הדין שאימץ מחדש בחלוף כעשור ובניתוח נרחב: ע"פ 2247/10 ימיני נ' מדינת

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

עמום למדי וכרוך בבעיות פרשניות שלרוב נוטות בכיוון הרחבת האחריות הפלילית.⁹⁷ ממילא התכליות הטובות של עקרון החוקיות אינן מושגות מסיבות שונות, למשל בגין כלל הפרשנות התכליתית.⁹⁸

למעט המבט הנורמטיבי, שאציג בהמשך, הקושי הפורמלי אינו דל. אולם אפשר להתמודד עמו. ניתן לגרוס שבנוגע לתעשיות מרושעות כנשק, סמים, תועבה וסחר באדם, מבטה של מערכת המשפט, הרשות המחוקקת, השופטת והמבצעת, מתמשך ורחב מטבעו, וכל הפרצות נאטמות ביסודיות, גם אם לעתים באטיות. להבדיל, בנוגע לתעשייה המרושעת של ניצול בעלי החיים, מבטה של מערכת המשפט – אם בכלל נשלח – לא רק שאינו שיטתי ואינו מתמשך, אלא מתאפיין בצרות-יתר ובזניחת התמונה המלאה. בנוסף, להבדיל מהתעשיות האחרות שצוינו, שבהן שיא הרוע מגיע בשלב מאוחר בשרשרת, לאחר השימוש בנשק או בסמים, שיא הרוע בנוגע לבעלי החיים מגיע בשלב מוקדם, שלב שמבחינה ציבורית נתפס כמרוחק מהשלב הבאים והנקיים למראה של תעשיית המוצרים.⁹⁹ שיא הרוע רחוק מישראל, אך במידה רבה תלוי בה, משום שכל מימון ישראלי מחשל את החוליות הראשונות בשרשרת סבל חדשות. כמתואר בפרק הבא, אין טעם להכריז מלחמה על שיא הרוע ולהתעלם מהכלכלה האדירה שבשמה הרוע נעשה בלי סוף.

אפילו אם הרשויות תקבלנה את העמדה שהצגתי, תחילת אכיפה אחרי תקופה כה ארוכה של אי-אכיפה בנוגע לתופעה כה ותיקה, רחבה וגדולה – מעוררת קשיים לא פשוטים, גם אם לא בלתי-עבירים,¹⁰⁰ שבשלם ייתכן שדרושה התערבות חקיקתית ברורה. אולם אין לצפות שהרשויות תקבלנה כאמור. דומני שקונסטרוקציה כזו טרם נבנתה עד כה לא משום שאינה אפשרית או אינה מתיישבת עם עקרון החוקיות, אלא מפני שהתחום אינו מלהיב את הרשויות.

ישראל (פורסם בנבו, 12.1.2011). לביקורת משכנעת: מרים גור-אריה "המשפט הפלילי בפסיקה בית המשפט העליון בשנת תשע"א – מגמה של הרחבת האחריות הפלילית ושל החמרת הענישה" דין ודברים ז 59, 78–93 (2013).

96 בחלוף השנים המחוקק אמר דברו במפורש. תיקון 101 לפקודת התעבורה התקבל בנובמבר 2011, החמיר בעונשו של נהג שהיה מעורב בתאונה חמורה ולא עצר או הזעיק עזרה, ויצר איסור ישיר על הנוסע המעורב בתאונה שבה נפגע אדם להימנע מלהזעיק את גופי ההצלה, אלא אם עשה כן הנהג, שאחרת יוטל עליו מחצית מעונשו המרבי של הנהג.

97 סנג'רו, לעיל ה"ש 94, בעמ' 185–189.

98 שם, בעמ' 172–173, 179–185; מרדכי קרמניצר וליאת לבנון מורג "על היסוד של העדר קנטור בהגדרת ה'כוונה תחילה' – בעקבות דנ"פ 1042/04 ביטון נ' מדינת ישראל" ספר דיורד וינר – על משפט פלילי ואתיקה 547, 555–556 (דרור ארד-אילון, יורם רבין, ניב ואקי עורכים, 2009).

99 באשר לתעשיית התועבה, לגבי ילדים לפחות, שיא הרוע הוא בבירור בתחילת השרשרת, ראו אסף הרדוף הפשע המקוון 336–349 (2010); אסף הרדוף "דיני העונשין גולשים באינטרנט: היסוד הפיזי הווירטואלי" הפרקליט נב 67, 95–101 (2013); אסף הרדוף "בשם הילד: שינויים בהרגלי ההפללה – על תיקון 118 לחוק העונשין והאיסור לצפות בחומר תועבה" מאזני משפט י 209 (2015). תעשייה זו שונה מהותית מתעשיית בעלי החיים הן במובן גודלה של האחרונה והן במובן הנורמטיביות החברתית וההסתרה של ההתעללות, בשונה לגמרי מתעשיית התועבה של פורנוגרפיית ילדים, שההתעללות שבה לרוב מתועדת ומשווקת כפי שהיא; ההתעללות אינה השביל לסחורה, אלא היא הסחורה עצמה.

100 דליה אבן-להב "מנהגה של הרשות שלא לאכוף חוק" משפט וממשל ב 477, 486–487 (1994).

כשהרשויות נלהבות, הן יודעות לבנות קונסטרוקציות מפלילות יצירתיות – למשל לגבי פשע מקוון, פדופילים ומהמרים.¹⁰¹ בנוגע למצבם של בעלי החיים, הרשויות אדישות אפילו כשהתעללות נעשית בישראל, כפי שטענתי במקום אחר;¹⁰² לא כל שכן כשהיא נערכת רחוק לא רק מהעין,¹⁰³ אלא גם מהמדינה. אולם מבחינה ערכית – ההבחנה לא פשוטה, כמפורט מיד.

ה. הטיעון הנורמטיבי: אכזריות מיובאת עודנה אכזריות

1. מבוא

במהלך הנורמטיבי והחזק מקודמו אראה שקשה מאוד למצוא היגיון שיצדיק מצב כללי שבו הפקת מוצר בישראל היא עברה פלילית, בשעה שמימון צרכני ישראלי של הפקת המוצר בחו"ל הוא תופעה כלכלית מתמשכת. בלתי-אפשרי למצוא הצדקה והיגיון שבאופן כללי יתמכו בתזה שהתעללות בבעלי חיים היא רעה ופסולה כשהיא נעשית בישראל אך טובה או למצער בלתי-מזיקה כשהיא נעשית בחו"ל במימון ישראלי.

2. שקילות נורמטיבית: מימון התעללות שווה ערך להתעללות

ככתוב, ככלל, אין למדינה עניין ערכי באכיפת חוקיה הפליליים על מעשים שנעשו במדינה זרה, למעט שלווה מצבים בסיסיים, שנדונים בשלושה סעיפים עוקבים בחוק העונשין: סעיף 13 עוסק באינטרסים לאומיים שבליבה, ולפיכך עוקצו אינו אובד בהיעדר פלילות כפולה; סעיפים 14–15 עוסקים בישראלים כקרבנות (14) וכעבריינים (15), מצבים שמייצרים עבור דיני העונשין שלנו פוטנציאל עניין, כדי להגן על אזרחינו או כדי להענישם. לשם החלתם נדרש שהמעשה יהיה פלילי הן בישראל והן בסמכות השיפוט הזרה. דיני העונשין משתנים מאוד ממקום למקום (ומזמן לזמן).¹⁰⁴ חרף זאת, מצב שבו עברה חמורה בישראל אינה קיימת כלל

101 הרדוף "דיני העונשין גולשים באינטרנט: היסוד הפיזי הווירטואלי", לעיל ה"ש 99, בעמ' 137–140; אסף הרדוף "אינוס מרחוק או רחוק מאינוס? על מחוקק אדיש, על תביעה יצירתית ועל דיני האונס, מטרתם וגבולותיהם" עלי משפט (צפוי להתפרסם ב-2016).

102 הרדוף "התעללות ראויה": הגנה על בעלי חיים – רטוריקה מול מהות, צער בעלי חיים מול עונג האדם", לעיל ה"ש 39.

103 הפגיעות הקשות ביותר בבעלי חיים מבוצעות לרוב הרחק מעין הצרכן. ראו Cheryl L. Leahy, *Large-Scale Farmed Animal Abuse and Neglect, Law and its Enforcement*, 4 J. ANIMAL L. & ETHICS 63, 79 (2011).

104 פלר יסודות דיני עונשין, לעיל ה"ש 64, בעמ' 116–117; ANDREW ASHWORTH, *PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW* 4 (5th ed. 2006); FRANK E. HAGAN, *INTRODUCTION TO CRIMINOLOGY – THEORIES, METHODS, AND CRIMINAL BEHAVIOR* 13 (3rd ed. 1994); NINA PERŠAK, *CRIMINALISING HARMFUL CONDUCT: THE HARM PRINCIPLE, ITS LIMITS AND CONTINENTAL COUNTERPARTS* 61, 78 (2007).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

כעברה בסמכות שיפוט זרה, הוא נדיר למדי.¹⁰⁵ מנגד, אין זה נדיר במיוחד שיסודות העברה שונים בין סמכויות השיפוט. פעמים רבות, מעשה זהה נחשב עברה בסמכות אחת אך לא באחרת.¹⁰⁶

הסעיפים האמורים אינם חלים בנוגע להתעללות בחיות בחו"ל בידי מי שאינם ישראלים או במדינה שמתירה את הפרקטיקה המתעללת. טיעון שהגנה על בעלי חיים היא אינטרס לאומי ומשתלבת בסעיף 13 אינו מציאותי. בהיעדר פליליות בסמכות השיפוט הזרה, מאבדים סעיפים 14–15 את עוקצם הפורמלי, שממילא אובד בהינתן שהעבריינין הישיר ובוודאי הקרבן אינם ישראלים. האם גם העוקץ הנורמטיבי הולך לאיבוד? באופן כללי, מדוע בעצם משלים הדין הישראלי עם מעשה שמוגדר כפלילי בישראל רק משום שנעשה במקום שבו אינו מוגדר פלילי? התשובה מורכבת.

דומה שחלק מהעוקץ הנורמטיבי של מעשה עברה מסוים הולך לאיבוד, בשעה שהמעשה מותר בסמכות השיפוט שבה נעשה. כשאזרח ישראלי מבצע במדינה זרה מעשה שמקובל באותה מדינה, הממד האנטי-חברתי שבמעשהו, עבורנו, חלש לעומת מעשה זהה שהיה מבצע בישראל. כשתושב זר מבצע את אותו מעשה במדינתו שלו כלפי תושב זר אחר, הממד האנטי-חברתי, עבורנו, בלתי קיים כמעט. מעשהו, גם אם מכוער ופסול בעינינו כשלעצמו, כה מרוחק מאתנו, עד שאינו מאיים עלינו, אינו מטרידנו. אפילו אם קרבן העברה ישראלי, אנו מוכנים למחול על המעשה, בהינתנו שהוא מקובל באותה מדינה, ואף לו היה הקרבן מקומי ולא ישראלי, לא היה נחשב כלל קרבן בעיני אותה סמכות שיפוטית. דהיינו, העוקץ הנורמטיבי מאבד מכוחו למול שני ערכים חשובים אחרים, שמצטברים לאינטרס יחסי החוק: ערך הסובלנות, הנכונות לקבל יחס שונה במקום אחר – קל יחסית להיות סובלני לתופעה רחוקה – כשכלל אנשי המקום מקבלים אף הם יחס כזה; וערך האוטונומיה, שמתקשר לבחירת ה"קרבן" הישראלי להגיע לסמכות שיפוט זרה ולקבל על עצמו, לפחות זמנית, את מעטפת ההגנה הערכית השונה שמספקים בה דיני העונשין. מה לכך ולבעלי החיים? מלכתחילה, הממד הערכי בנוגע לעברת התעללות בבעלי החיים, הממד האנטי-חברתי בה, סבוך ומורכב. אם למשל נדבר במונחי נזק לאחר,¹⁰⁷ באיזה אחר מדובר?¹⁰⁸ האם בעל

105 עברות רבות קיימות כמעט בכל סמכויות השיפוט. ראו Susan W. Brenner, *Complicit Publication: When Should the Dissemination of Ideas and Data Be Criminalized?* 13 ALB. L.J. SCI. & TECH. 273, 335–337 (2003); Susan W. Brenner, *Toward a Criminal Law for Cyberspace: Distributed Security*, 1 B.U. J. SCI. & TECH. L. 10, 44–45 (2004).

106 גור-אריה "התחשבות בדין הזר במשפט הפלילי", לעיל ה"ש 70, בעמ' 479.

107 JOHN STEWART MILL, ON LIBERTY AND THE SUBJECTION OF WOMEN 13 (1879). בהמשך הפך פיינברג לחוקר הבולט ביותר של עקרון הנזק, ובכרך הראשון מבין ארבעה בנושא הרחיב על רעיון הנזק המורכב: JOEL FEINBERG, THE MORAL LIMITS OF THE CRIMINAL LAW: HARM TO OTHERS 31–102 (1984).

108 שאלת הנזק לאחר, בהמשגה אנגלו-אמריקנית, או הפגיעה הערכית, בהמשגה ישראלית, קשה מאוד במקרים רבים. אף שחיבורים רבים נכתבו בנושא, הערפל עודו כבד ומונח הנזק נותר עמום ואפשר תמרון רחב. ראו Bernard E. Harcourt, *Criminal Law: The Collapse of the Harm Principle*, 90 J. CRIM. L. & CRIMINOLOGY 109, 120–182 (1999).

החיים הוא-הוא האחר, שאז הנזק לו ברור כשמש?¹⁰⁹ או שמא מדובר בנזק עקיף לאדם מופשט כלשהו, חברה שמפתחת קהות רגשית לאלימות ולסבל?¹¹⁰ נזק עקיף לאדם בהפרת המאזן האקולוגי?¹¹¹ נזק רגשי ישיר לאדם שבעלי החיים יקרים ללבו?¹¹² את השלישית תיאר השופט גולדברג בעניין עמותת החתולים הראשון. את האחרונה הזכירה השופטת דורנר בעניין עמותת החתולים השני. הגם שכיום מקובל בצדק שהפגיעה הראשונה היא העיקרית שנגדה יוצא החוק, אגע בכולן, למען היסודיות האקדמית. מה קורה לפגיעות הערכיות הללו כשמעשי ההתאכזרות מתבצעים בחו"ל? האם העוקץ של מעשי ההתאכזרות מתקנה כשהם רחוקים מאתנו? בנוגע להתאכזרות לבעלי חיים, האם הפגיעה הערכית שאנו תופסים שונה במשהו כשהפגיעה הפיזית היא בסמכות שיפוט זרה?

ראשית, יש לשים לב שהאיום עלינו אינו משתנה כלל כשהמעשים מתרחקים. לא משום שהמעשים מאיימים באותה מידה, אלא משום שהם בלתי-מאיימים באותה מידה. קרבנות העברה האמורה הם בהגדרה לא-ישראלים, מכיוון שבהגדרה אינם אנושיים. לעברה זו אין כל פוטנציאל איום תפיסתי ישיר על קרבנות אדם. לאור זאת, בנדידת העברה מישראל לחו"ל אין "נפילת מתח", ירידה במפלס החרדה שחווים קרבנות פוטנציאליים ששמעו על עברה. במובן זה, העברה אינה נהיית אפילו טיפה פחות מטרידה אך משום שבוצעה הרחק מאיתנו. שנית, ובהמשך לכך, מדד הסובלנות והאוטונומיה אינו רלוונטי. ניתן לדמיין מצב שהגענו כישראלים למדינה זרה וחוינו פגיעה שמותרת שם. אנו בחרנו להסתכן בפגיעה, ביודענו שאזרחי אותה מדינה סובלים אותה. להבדיל, אין כל דרך להפנים כאמור במצב שלא התייר הוא הקרבן. רעיון הסובלנות אינו רלוונטי כשאינו נחלק עם הקרבן ואינו מוחל גם לגביו. רעיון האוטונומיה אינו רלוונטי כשהקרבן לא בחר להגיע לסמכות שיפוט שבה הוא נפגע, אלא פשוט יוצר שם, יועד לפגיעה, לסבל ולמוות.

שלישית, באשר לערכים המוגנים כפי שעלו בדיוני בית המשפט העליון, הפגיעה בהם אינם מתקנה כלל וכלל כשהמעשים נעשים הרחק ולפי החוק הזר. אגע בכל פגיעה בנפרד. אפתח באחרונה שהוזכרה, התחושה הקשה שחוה אדם שבעלי החיים יקרים ללבו נפגעים. השופטת דורנר לא תיארה זאת כערך המוגן שמאחורי איסור ההתעללות בבעלי חיים, אלא ציינה את החשיבות שהאדם מייחס לבעלי חיים מסוימים לעומת אחרים. הגם שזו פגיעה

109 פיינברג סיווג התאכזרות לבעלי חיים כ"איסור ישיר", קרי איסור שמטרתו לדכא סוג מסוים של התנהגות אנטי-חברתית אסורה, שניתנת לאפיון באופן עצמאי בלי קשר למערכת המשפט, וזאת בדומה לאיסורים על רצח, אונס, גנבה ופריצה, ולהבדיל מאיסורים נגזרים, כהעלמת מס, התחמקות מגיוס, נהיגה ללא רישיון ועוד. ראו (1984) FEINBERG, לעיל ה"ש 107, בעמ' 20.

110 השוו לשינוי מוסרי הדרגתי בעולם שעליו כתב פיינברג בכרך הרביעי לחיבורו: JOEL FEINBERG, THE MORAL LIMITS OF THE CRIMINAL LAW: HARMLESS WRONGDOING 39–80 (1990).

111 פיינברג כתב שנוק לאיכות הסביבה הוא בבחינת "נזק מצטבר". רק הצטברות של כמה פעולות גוררת אותו. ראו (1984) FEINBERG, לעיל ה"ש 107, בעמ' 227–229.

112 דהיינו, הפגיעה באדם מתקשרת למצב מנטלי בלתי-רצוי שהוא חווה. השוו ל"עקרון הפגיעה" שלו הקדיש פיינברג את הכרך השני לחיבורו. ראו JOEL FEINBERG, THE MORAL LIMITS OF THE CRIMINAL LAW: OFFENCE TO OTHERS 1–2, 7–13 (1985).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

משנית ובעייתית, שתופסת את בעלי החיים כמשרתים וכבעלי ערך אך בהיותם חשובים לאנשים מסוימים, אגע בה. האם היא מתקחה כשהמעשים נעשים מרחוק? דומני שלא. עבור האקטיביסט, שפועל למען בעלי החיים, אין זה משנה היכן הם נמצאים: הפעיל מודע היטב שביכולתו לראות רק מעטים מבין בעלי החיים שעבורם הוא נאבק. אף אם הוא נקשר יותר לבעלי החיים שהוא רואה מקרוב, אין זה מקהה מכאבו שהפגיעה נעשית בבעלי חיים שלא ראה מעולם.

גם הפגיעה שעניינה הפרת המאזן האקולוגי אינה מתקחה כלל ועיקר. ציד שיטתי, רבייה, החזקה בכליאה וטבח – כל אלו מערערים את המאזן האקולוגי הן כשנעשים בישראל והן כשנעשים במדינות זרות. שיקול המאזן האקולוגי, כמובן, אינו מקומי גרידא. באשר לפגיעה קרובה, זיהום האוויר, היא אמנם מטרידה אותנו במישרין פחות כשהיא רחוקה, אולם הפגיעה הסביבתית בכדור הארץ אינה פחותה; וכשצד מעשי ההתעללות המזהמים מתווסף גם שינוע שיטתי ואדיר ממדים של המוצרים לאורך כדור הארץ, הפגיעה האמורה לא רק שאינה פוחתת, היא אף מחמירה כשנעשית בחו"ל.

מה באשר לשתי הפגיעות הערכיות החשובות מכול, אלו שתיאר חשין? חלחול הקהות והאכזריות, שהאדם נוהג כלפי בעלי החיים, לנשמתו שלו; זאת, לצד הפגיעה בחוש המוסר, ההגינות וההוגנות, בתחושת החמלה ובציווי להגן על חלשים; האם אלו מתקרות מרחוק? לא ולא.

כשאנו משלימים עם התאכזרות לבעלי חיים, ואף מממנים אותה, אין זה משנה אם רחוקה היא או קרובה. הקהות מחלחלת לא רק למי שמבצע את מעשי ההתאכזרות לבעלי החיים, אלא גם למי שסוחר בתוצרי ההתאכזרות, למי שממסה אותם, למי שמפרסם אותם, למי שקונה אותם ולמי שצורך אותם. כשאנו אוכלים עגל שבוודד והוצמא או כבד אווז שמזון נאנס לגרונו, כשאנו חופפים שיער בשמפו ומכבסים במוצרים שפותחו בתהליך שכלל זריית כימיקלים בעיני ארנבים כפותים, כשאנו לובשים פרווה שנקרעה מגופו של סמור חי – הנראות של בעלי החיים הולכת ונמוגה, ונשמתנו הולכת ומתקחה. המשוואה שלפניה סבלם של בעלי החיים הוא ראוי כדי להפיק עבור האדם מוצרי מותרות – סבל לחיה בעבור עונג לאדם – הולכת ומתבססת, בין כשהסבל נחוה בישראל ובין כשהוא נחוה בחו"ל. משוואה זו בהכרח מייצרת קהות חושים, ואין זה משנה שבסמכות השיפוט הזרה הסבת סוגי הסבל האמורים היא חוקית. המעשים הם אותם מעשים, הקרבנות אותם קרבנות, הסובלנות והאוטונומיה עודן בלתי־רלוונטיות.

לבסוף, מה קורה לפגיעה בחלשים, בחסרי האונים, הנזק לבעל החיים כמי שהוא האחר, ישות בעלת ערך בפני עצמה? זו הפגיעה הערכית המובילה והחמורה מכול, שמתקשרת לסבלם העז של עשרות מיליארדי בעלי חיים בעולם מדי שנה. ברור שאין היא מתקחה מרחוק. האווז הישראלי אינו יקר ללבנו אפילו טיפה יותר מכפי שהאווזים הצרפתיים וההונגריים יקרים לקיבתנו. הפרה ההולנדית, הסוס האמריקני, הכלב האיטלקי והשועל הגרמני אינם סובלים פחות מאחיהם הישראליים. דמם אדום גם כשאינו ניגר בישראל. ידיים אנושיות שופכות אותו באכזריות גם כשהחוק הזר אינו אוסר עליהן זאת. איזה ערך יש לכך ש"מעדן", שנאסר במפורש

לייצר בישראל בגין ההתעללות שכרוכה בייצורו, ייכנס אלינו בדלת האחורית?¹¹³ איזו סיבה יש לעודד ניסויים בבעלי חיים שאיננו מוכנים לאפשר בישראל?¹¹⁴ אם אסרנו לענות בעלי חיים בישראל עבור מוצרים מסחריים חדשים בשם הרצון לגיוון, מדוע שנתיר לממן את העינוי בארץ זרה?¹¹⁵

ההבחנה הפורמלית קיימת. הבחנה נורמטיבית – איני רואה בנמצא. קשה לפענח את המסר הערכי שמאחורי המסר המשפטי-כלכלי, שלפיו מוצרי מותרות שהופקו באמצעות עינויי בעלי חיים לא ייוצרו בישראל אך כן יובאו לישראל. איסור ייצור בשעה שיבוא וסחר נעשים באין מפריע מצמצם פרנסה אכזרית בישראל; אך אינו עוצר את האכזריות, רק מעביר אותה דירה. גם הקרבנות אינם משתנים, אלא הם אותם קרבנות ממש. אף אם יסבלו מידיים שפועלות תחת דגל אחר, הקרבנות דוברים את שפת הקרבנות שבמדינות האחרות, ואינם דוברים את שפת מעוליהם. זו מבוטאת בניב שונה אך למעשה שפה אחת היא: כסף. תחת איסור ייצור בלבד, והתרת הצריכה, ידיים ישראליות יצרניות אינן צריכות עוד להתנקות מדם; רק מצפון היבואן והצרכן נותר מזוהם. המשמעות החיובית היחידה לאיסור ייצור לצד התרת יבוא וסחר היא ייקור המוצר, שעשוי לצמצם את הביקוש לו. אולם כשהסחר מותר, קניית המוצר עדיין מביאה לייצורו כעניין של ביקוש והיצע.

בהנחה שהתעללות היא פוגענית, דהיינו איסורה נורמטיבי ומוצדק, הראוי לאסור במפורש סחר בתוצרי התעללות? אם נביט בסחר בכבד אווז מפוטם, שרשרת ההתעללות ברורה: רכישה שיטתית של כבד אווז מפוטם ← איתות כלכלי חזק על ביקוש לכבד אווז מפוטם ← רצון לספק את הביקוש ← המשך ייצור כבד אווז מפוטם בחו"ל בקנה מידה גבוה ← פיטום אווזים = התעללות באווזים.

כך זה נראה באופן כללי יותר, בנוגע לכל בעלי החיים שעוברים התאכזרות הרחק מעינינו:

113 הצעת חוק של ח"כ הרב דב ליפמן לאסור יבוא כבד אווז שומני מפוטם עברה בקריאה ראשונה ברוב של 59 מול עשרה אך נתקעה בערר שהגיש שר החקלאות. ראו אריק בנדר "אושר טרומית: ייאסר סחר ומכירת כבד אווז" nrg – פוליטי מדיני 10.7.2013 www.nrg.co.il/online/1/ART2/489/158.html (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015). ניתן לסבור שהצעת החוק מלמדת על עמדת המחוקק שהתזה של השותפות הפלילית שהצעת אינה תקפה; סביר יותר שהצעת החוק פשוט מלמדת על חוסר שביעות רצונו מכך שישראל מייבאת מוצר שמקדם אכזריות מיוחדת, כוו שזכתה לתשומת לב של בית המשפט העליון שאמר דברו בברור.

114 ניתן לגרוס שהניסויים כבר ממילא נעשים בחו"ל, לצורך שווקים זרים, או מדוע שלא "ליהנות" מפרי ההתעללות? דומני ששוק של מיליונים בישראל דוחף חברות זרות להמשיך במעלליהן; אילו אותו הון עצום הוקדש למוצרים ללא ניסויים, חברות ענק זרות היו מיישרות קו, ובמקביל היו צומחות חברות ישראליות שנמנעות מניסויים, דוגמת קוסמופארם (יצרנית קרמה ואורביטול הנהדרות). איסור יבוא מוצרי קוסמטיקה שיוצרו תוך ניסויים בבעלי חיים התקבל באמצע אוקטובר 2014 גם בהודו. ראו *India Bans Import Of Animal-Tested Cosmetics, Animal Rights Activists Exult*, DNA (2014) <http://www.dnaindia.com/india/report-india-bans-import-of-animal-tested-cosmetics-animal-rights-activists-exult-2026089> (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).

115 לעולם הניסויים המסחריים האלימים, לרבות ניסויי הרעלות עבור תמרוקים, צביעת מזון וחומרי ניקוי, ולעמדה שסבל עבור מוצרים חדשים אינו ראוי כשכבר יש שפע כמוהם, ראו סינגר, לעיל ה"ש 40, בעמ' 85–88.

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

רכישה שיטתית של תוצרי התעללות ← איתות כלכלי חזק על ביקוש ← רצון לספק את הביקוש ← המשך ייצור בחו"ל בקנה מידה גבוה ← התעללות לבעלי חיים. אין היגיון בהתמקדות בתהליך הייצור בישראל ובהתעלמות מיבוא לישראל. ההפללה הנוכחית צרה מדי ואינה עוברת את מבחן התכליתיות.¹¹⁶ ראוי להרחיבה ולהגשים את תכליתה.

שוו בנפשכם שגילינו רשת ישראלית של קצירת איברי אדם לצורך סחר, ולאורה אסרה ישראל קצירת איברים. בה בשעה, החוק לא התייחס כלל לסחר באיברים וליבוא. מערכת המשפט אדישה לפעולות אלו, וכך רשתות קציר איברים שפועלות בקולומביה פועלות באופן שיטתי וגלוי ושולחות לשימושנו כליות, כבד ולב אדם שנקצרו באלימות ובכפייה. תארו לעצמכם שגילינו רשת להפקת פורנוגרפיית ילדים, שכופה על ילדים לקיים יחסי מין מול המצלמה לטובת פדופילים ישראלים שמבקשים לצפות ולהפיק מכך עונג מיני. המדינה אסרה הפקת חומרים כאלו בישראל, אך אינה נלחמת ביבוא ישראלי של חומרים שמופקים באין מפריע בתאילנד, עבור הפדופיל הישראלי שמשלם עליהם בשקלים. מה משנה אם ההתעללות נערכת בישראל או במדינה זרה?

ההבחנה שנעשית בדוגמאות שלעיל הגיונית יותר מזו שנוגעת לסחר במוצרים מהחי שנאסרו לייצור בישראל. באופן מעשי, אם לא עיוני, חיי הישראלי בישראל חשובים למדינת ישראל יותר מחיי הקולומביאני בקולומביה וגופו של הילד הישראלי בישראל חשוב לה מגופו של הילד התאילנדי בתאילנד. האם חשובים לנו יותר חיי של בעלי החיים ה"ישראלי" מאשר חיי של בעל החיים ה"צרפתי"? או שמא חשוב לנו להפסיק לקדם את האכזריות, מתוך הבנה שהיא רעה באותה מידה בכל מקום שבו תבוצע? ואם אין זה חשוב לנו, מדוע למנוע בישראל? המוצר האכזרי נובע מסיבות כלכליות: יש ביקוש – יש היצע. הגם שאיננו יכולים לחסל את ההיצע במדינות זרות, בכוחנו לצמצמו באיסור מפורש וישיר של יבוא וסחר, שיביא להפחתת הצריכה בישראל והייצור בחו"ל, יביע מחויבות מוסרית אמתית לעיקרון שבחרנו לבטא בחוק, יציל חיים וימנע התעללות.¹¹⁷ ההמצאה האנושית של לאום ופטריוטיות אינה תקפה בנוגע לבעלי חיים. כאב וסבל, מנגד, אינם נחלת האדם. לבעלי החיים אין לאום, וסבלם בעבור עונג אנושי הוא רע בלי קשר לשפה שבה תירשם תווית המחיר. בפשטות, אם לדעתנו הפקת מוצרי מותרות שונים כרוכה במחיר כבד מדי לבעלי החיים, אין סיבה שנביא להפקה כזו במדינות זרות.

3. קושי: שקילויות נורמטיביות אחרות

הצגתי ביקורת נורמטיבית: הפללת הייצור אינה מסוגלת להשיג את מטרתה, מניעת סבל לבעלי חיים למטרות בלתי־ראויות, בשעה שהיבוא של אותם מוצרי סבל ממש ממשיך באין מפריע.

116 הרדוף "דיני העונשין גולשים באינטרנט", לעיל ה"ש 99, בעמ' 73–75; אסף הרדוף "פסקת ההפללה: טיעון חוקתי נגד הפללה – על גבולות המשפט הפלילי וגבולות פסקת ההגבלה" משפטים מב 243, 273–274 (2012).

117 הדרך החזקה ביותר להפסקת ניצול בעלי חיים היא בהימנעות ממימון המוצרים הנצלניים. ראו ACHOR, לעיל ה"ש 47, בעמ' 24.

הפללת תהליך ההפקה, שבו נגרם הסבל, היא צרה מדי, בהינתן התעלמות מיתר חלקיה של שרשרת ההתעללות. סבורני שהביקורת האמורה משכנעת יותר מאשר הניסיון לבסס תזה מפלילה פורמלית שהוצג לעיל. אולם יש בה קושי לא קטן: גם היא צרה מדי.

תהליכי ייצור שונים אינם מקובלים עלינו ערכית, למשל בהיותם כרוכים בפגיעה סביבתית או אנושית. אם נרחיק מבטנו למדינות זרות, נגלה שאנו תומכים בפגיעות כאלו. אנו מאפשרים יבוא מוצרים מגוונים מהמזרח הרחוק, הגם שאנו יודעים או למצער חושדים שחלקם יוצר בסדנאות יזע.¹¹⁸ אנו מאפשרים יבוא מוצרים שגודלו בשטחים שבוראו בהם יערות-עד או שמופקים באזורי דמים.¹¹⁹

להבחנה בין מה שאיננו מוכנים להפיק בישראל לבין מה שאנו מממנים את הפקתו בחו"ל יש בסיס פוליטי וכלכלי. הדאגה לזכויות אדם ולסביבה אינה אחידה בעולם, והטרדה של מדינה אחת היא ההזדמנות הכלכלית של מדינה אחרת. אולם פוליטיקה וכלכלה אינן אמורות לאיין את השיח הנורמטיבי. היש להבחנה האמורה בסיס ערכי?

ניתן לנסות למצוא בסיס כזה, ולו במאולץ. ניתן לגרוס שניצולם של אזרחי מדינות אחרות אינו דבר שראוי לדכאו ממדינתנו, באשר להבדיל מבעלי החיים – מדובר באזרחים בעלי זכויות, בעלי אוטונומיה כלשהי, גם אם מוגבלת. לאזרחים אלו יכולת, עיונית לפחות, לנסות לשפר את מצבם, באופן דמוקרטי או אחר. להבדיל, בעלי החיים זקוקים להגנה גדולה במיוחד, בהיעדר יכולתם לחשוף את מצבם ולהוביל לשינוי צרכני.¹²⁰

מנגד, ניתן להעז ולהשיב שאין בסיס ערכי להבחנה האמורה. הגיוני פוליטי ואולי אף ערכי לסבור שרווחתו של הילד הזר במדינה הזרה חשובה לנו פחות מרווחתו של הילד הישראלי בישראל; איננו יכולים לפעול למען רווחת כל אדם בכל מקום בעולם. אולם אין זה צודק שאנו נתרום למצוקתו, נממן וננציח את המודל העסקי שהציבו בה מלכתחילה. אם זכויות אדם חשובות לנו, להבדיל מזכויות ישראלים או יהודים בלבד, הן חשובות גם כשהאדם רחוק. למצער חשוב שלא אנו נפר אותן. עלינו לשקול היטב אילו מוצרים לייבא ואילו לא. עלינו

118 לבעיית חוות היזע של תעשיית הביגוד ולמלחמה בה ראו Scott L. Cummings, *Hemmed In: Legal Mobilization in the Los Angeles Anti-Sweatshop Movement*, 30 BERKELEY J. EMP. & LAB. L. 1, 9–83 (2009). לסיבות ולהשלכות של סדנאות יזע של ילדים ולהיבטים הבין-לאומיים של תופעה זו ראו Claudia R. Brewster, *Restoring Childhood: Saving the World's Children from Toiling in Textile Sweatshops*, 16 J.L. & COM. 191, 194–198, 202–207 (1997).

119 למשל סוגיית הסחר הבין-לאומי ביהלומי דמים. ראו Rafael Marques De Morais, *Seeking Justice in a Repressive System: The Case of Blood Diamonds in Angola*, 5 ELON L. REV. 427, 428–436 (2013).

120 לזלי וסאנסטיין כתבו שלצרכנים חסר מידע מגוון חשוב, למשל השפעה סביבתית, משכורות לעובדים, תאונות עבודה, פיטורים ועוד נתונים שעשויים להשפיע על החלטתם לצרוך. עדיין הם סברו שמצב בעלי חיים ייחודי במובן שהמחויבויות המוסריות הקיימות מוזנחות בידי השוק הקיים רק מפני שהפרקטיקות אינן גלויות ולאנשים אין מידע על הטיפול בבעלי חיים. ראו Jeff Leslie & Cass R. Sunstein, *Animal Rights Without Controversy*, 70 LAW & CONTEMP. PROB. 117, 137–138 (2007). בהקשר הצרכני-משפטי ראו אסף הרדוף "איוורים שמחים, מציאות מדממת: איך תעשיית המזון מהחי מזינה את הצרכנים נועם ומאכילה אותם אלימות, ואיך דיני הגנת הצרכן יכולים לעזור" משפט, חברה ותרבות (צפוי להתפרסם במשפט ומזון, 2016).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

לפעול למען סחר הוגן, כעיקרון רחב ושיטתי ונקי כפי האפשר מחריגים. אם ילד נאנס לשם הפקת חומרי תועבה, לא נאפשר את הפצתם, בין שהילד ישראלי או תאילנדי.¹²¹ מה שנכון לגבי ילדים ראוי שיהיה נכון לגבי נשים, גברים ובעלי חיים, ולא רק בקשר למודל עסקי של ניצול מיני, אלא בקשר למודלים עסקיים נצלניים באשר הם. חברה אינה יכולה להיפרק ממחויבויותיה לזכויות אדם, לסביבה ולבעלי חיים באמצעות כלכלה שמעבירה את הרוע דירה. מיקור חוץ אינו מתכון לעקיפת ערכים מקומיים.

לשון אחר, סבל רע גם כשהוא רחוק; ומימונו הישראלי רע לא פחות. גם כשרוע רחוק מהעין, ובכך גם מהלב, מימונו בידינו עדיין מחזקו, מעודדו ומנציחו. אף שאיננו יכולים לעצור את הסבל בכל מקום בעולם, אנו לכל הפחות יכולים וצריכים להפסיק לתמוך בו, לחדול ממימונו. האטימות מסוכנת גם ואפילו בעיקר כשתמורה חומרית בצדה, כמוצרים מועילים וזולים. התמיכה בסבל פסולה גם כשאיננו רואים את הסובל; ואילו החמלה ראויה גם כשאיננו זוכים לתודה מהקרבתנו שחסכנו, בין שמדובר בילדים בסדנאות יזע ובין שמדובר בבעלי חיים במעבדות הניסויים.

4. לקראת חקיקה

ככתוב, פקודת הרוקחים אוסרת מכירת מוצרי קוסמטיקה שנוסו בבעלי חיים לאחר 2010, כחיוק לאיסור עריכת ניסויים כאלו. החוק להגנת חייית הבר אוסר סחר בחלקי גוף של חיות בר. המכר והסחר – נמשכים. כך, אפילו חקיקה ישירה אינה משנה, בהיעדר רשות שתעמוד מאחוריה, ולפנינו בעיה של תת-אכיפה, שוודאי משקפת העדפה של המעמד הפוגע על פני הקרבנות.¹²² חוסר מוטיבציה היא בעיה רשותית מערכתית חריפה במיוחד בהגנה על בעלי חיים, בעיה שיש לפתרה משום שבלעדיה החקיקה המגנה על בעלי חיים אינה אלא דיו על נייר.¹²³

במקביל, יפה השעה לחקיקה ברורה ונחרצת שתאסור סחר במוצרים שהופקו בהתעללות, באופן כללי או קונקרטי. כך נהגה מדינת קליפורניה ב-2004 בנוגע לכבד אווז מפוטם, כשהפלילה במישרין הן הלעטה כפויה של ציפורים (למעט הלעטה למטרות רפואיות עבור הציפור) והן סחר בכבד המפוטם שלהן. האיסור נכנס לתוקפו ביולי 2012, הגם שהייתה שם

121 להתייחסות לזהות הילדים המופיעים בפרסומי תועבה שישאלים מורשעים בהחזקתם, לרבות השוואה קצרה לעולם סדנאות היזע ראו הרדוף "דיני העונשין גולשים באינטרנט", לעיל ה"ש 99, בעמ' 109–110, בה"ש 119 לטקסט.

122 Alexandra Natapoff, *Underenforcement*, 75 FORDHAM L. REV. 1715, 1722 (2006).

123 הרדוף "התעללות ראויה": הגנה על בעלי חיים – רטוריקה מול מהות, צער בעלי חיים מול עונג האדם", לעיל ה"ש 39; Gerwin; לעיל ה"ש 1, בעמ' 129; Debra L. Muller-Harris, *Animal Violence Court: A Therapeutic Jurisprudence-Based Problem-Solving Court for the Adjudication of Animal Cruelty Cases involving Juvenile Offenders and Animal Hoarders*, 17 ANIMAL LAW 313, 314–316 (2011); TOM REGAN DEFENDING ANIMAL RIGHTS 30–33 (2001); Leahy; לעיל ה"ש 103, בעמ' 127–132; GARNER; לעיל ה"ש 55, בעמ' 189; Schaffner, לעיל ה"ש 5, בעמ' 69.

תעשייה מקומית גדולה של ייצור כבד אווז.¹²⁴ בדומה, ראו את האיסור של האיחוד האירופי לסחור בפרוות כלבי ים משנת 2009¹²⁵ ולייבא מוצרי קוסמטיקה שנוסו בבעלי חיים,¹²⁶ וכן איסורים של מדינות רבות לסחור בפרוות חתולים וכלבים.¹²⁷ הצדק אינו עוצר בביקורת הגבולות; העוול הוא שאמור להיעצר שם.

אפילו במדינת ישראל זכה עיקרון זה ליישום בעבר, בנוגע ליבוא דגים צבועים לצורך נוי. במדינות שונות במזרח אסיה צבועים דגים דרך הוצאתם מהמים והזרקת צבע מתחת לעורם, לרבות קעקוע דוגמאות, ולחלופין בהנחת הדגים בתמיסה המסירה את מעטה ההגנה הירי שעל עורם, לקראת טבילתם בצבע והשרייתם בחומר כימי המגרה את עורם להפריש מעטה יריי חדש. דגים כאלו יובאו לישראל, בדרך כלל בלי ליידע את הצרכנים שצבעם אינו טבעי.

124 Cal. Health & Safety Code § 25980 (2004). בסתיו 2014 אישר בית המשפט העליון האמריקני את החוק וסירב לשמוע ערעור על החלטת בית המשפט לערעורים מהמחוז התשיעי מאוגוסט 2013. Lawrence Hurley, *Supreme Court Leaves Foie Gras Ban Intact*, REUTERS (2014) <http://www.reuters.com/article/2014/10/14/us-usa-court-food-idUSKCN0I31NH20141014> (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015). בתחילת 2015 קיבל שופט מחוזי מקליפורניה Ian Lovett, *Judge Overturns California Ban on Foie Gras* על החוק. ראו http://www.nytimes.com/2015/01/07/dining/judge-overturns-california-ban-on-foie-gras.html?smprod=nytcare-ipad&smid=nytcare-ipad-share&_r=2 (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015). ייתכן שאין זה סוף הסיפור. בדומה, ב-2006 אסרה העיר שיקגו סחר בכבד אווז בתחומה, חוק ששרד בחינה חוקתית בבית המשפט אך בוטל בידי המחוקק בחלוף שנתיים; מדינות נוספות בארצות-הברית, לרבות ניו-יורק, שקלו חקיקה דומה שלא הבשילה. לחקיקה ולתהליכים שאחריה ראו Harrington, לעיל ה"ש 46, בעמ' 306–314, 321; Linnekin, לעיל ה"ש 43, בעמ' 365, 375; Grant, לעיל ה"ש 43, בעמ' 55–56, 65–70. לפסק הדין שקבע שהחוק Illinois Restaurant Association v. City of Chicago, 492 F. Supp. 2d: 891 (N.D. Ill. 2007) לטיעון שחוק כאמור הוא ראוי וחוקתי וכמוהו גם חקיקה עתידית דומה לגבי מזון נוסף מהחי ראו Grant, לעיל ה"ש 43, בעמ' 75 ואילך; לכשלי אכיפה של החוק בקליפורניה, ראו: Shapiro, לעיל ה"ש 45, בעמ' 52; Nicole M. Civita & Susan A. Schneider, *2012 Developments in Food Law and Policy*, 18 DRAKE J. AGRIC. L. 39, 95–96 (2013). קליפורניה אסרה גם יבוא ביצים שאינן עומדות בדרישות החוק הקליפורני באשר לתנאי מינימום בהחזקת תרנגולות בתעשיית הביצים. ראו Chapter 14 of Division 20 of the Cal. Health & Safety Code.

125 Regulation (Ec) 1007/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009. ארגון הסחר העולמי אישר את ההחלטה, למורת רוחן של קנדה ונורווגיה. ראו Christopher Pare, *Historic Wto Ruling Upholds Eu Ban On Seal Product Trade*, HUMANE SOCIETY INTERNATIONAL/CANADA (2014) <http://www.hsi.org/world/canada/news/releases/2014/05/wto-seal-trade-ban-ruling-052214.html> (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).

126 Council Directive 76/768 on the approximation of the Laws of the Member States Relating to Cosmetic Products of 27 July 1976.

127 בשנת 2000 הטילה ארצות-הברית איסור לייבא מוצרי פרווה מכלבים ומחתולים. ראו The Dog and Cat Protection Act, 19 U.S.C § 1308 (2000). דברי ההסבר להצעה התייחסו לעילה של הגנת חיי בעלי חיים שבסעיף XX ל-GATT. איסורים דומים הונהגו באוסטרליה, בשורת מדינות באירופה ולבסוף באיחוד האירופי כולו. ראו Jean C. Yasuhara, *"Cruella De Vil" Revisited: The International Dog and Cat Fur Trade*, 22 LOY. L.A. INT'L & COMP. L. REV. 403, 415–416 (2000).

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

בתחילת 2011 פנתה תנו לחיות לחיות למשרד החקלאות, המוסמך בהתאם לתקנה 11(1) לתקנות הדיג, 1937, בבקשה לאסור את היבוא, בהדגישה שמעשי הצביעה אסורים בישראל לפי סעיפים 2(א) ו-2(ד) לחוק ההגנה. הגם שנערכה ישיבה שבה הסכימו הכול שמדובר בהתעללות אסורה, לא נעשה דבר תקופה ארוכה. לקראת סוף 2012 עתרה העמותה לבג"ץ. טרם הדיון בעתירה הודיע משרד החקלאות על הפסקת מתן ההיתרים ליבוא, והעתירה התייתרה ונמחקה לקראת אביב 2014.¹²⁸

כלומר, אפילו ללא חקיקה מפלילה מפורשת, ניתן לפנות לשדה המשפט המנהלי של הסבירות שבמתן היתרי יבוא¹²⁹ ולגרוס שאין זה סביר להתיר יבוא מוצרים שמוצרים באופן שמנוגד מהותית לחוק ולערכים הישראליים. לא מדובר באי-התאמה קלה בנוגע לתנאי החזקה של בעלי חיים, אלא בפערים קיצוניים. ההחלטה לתת היתר יבוא היא בלתי-סבירה באופן קיצוני,¹³⁰ בפרט כשבאה מצד גוף שמופקד על חוק ההגנה, כמפורט בסעיף 19 לו.

5. אתגרים

יש קשיים בהפללה, ישירה או קונסטרוקטיבית. האחד נוגע לפגיעה בפרנסת יבואנים ובאוטונומיה של צרכנים. איני סבור שמדובר בקושי גדול. ראשית, אם האיסור לייצר את מוצרי ההתעללות הוא חוקתי, מקל וחומר שהאיסור לייבאם חוקתי. איסור לייצרם פוגע בחופש העיסוק פגיעה מהותית יותר מהאיסור לייבאם. בג"ץ הנחה לסגור ענף שלם, קיים ומשגשג, וחופש העיסוק לא הציל את מפטמי האוונים, אלא אך נתן להם שהות להיערך.¹³¹ הפגיעה ביבואנים – משנית. האוטונומיה הצרכנית נפגעת גם מאיסור הייצור, שמעלה את מחיר המוצר ועושה אותו נגיש פחות; ותיפגע גם מאיסור היבוא. איני בטוח שהפגיעות הללו הן בזכויות חוקתיות. איש אינו אוסר על היבואן להמשיך בעיסוקו; הוא אך מוגבל מלייבא מוצרים שייצורם נאסר בישראל. כבוד הצרכן אינו נפגע מכך שנמנעת "זכותו" לשלם בישראל על מוצרי התעללות. הוא יכול לצרוך את המוצרים הללו במדינות זרות ולא בישראל, ממש כשם שהוא יכול לשחק ברולטה בלאס וגאס ולא בראשון לציון.

אם אמנם קיימת פגיעה, היא כמובן לתכלית ראויה: צמצום ההתעללות לבעלי חיים. דומני שהפגיעה מידתית. מבחן ההתאמה הרציונלית מתקיים בכירור. יתרה מזאת: התיקון הכרחי להשגת תכליתו של החוק הקיים נגד התעללות, וכל עוד היבוא מתנהל באין מפריע, תכלית החוק המקומי הנוכחי אינה מתקיימת. אין דרך קלה יותר לצמצם את ההתעללות. הפגיעה בעסקן ובצרכן מתגמדת למול התועלת, הצלת חיים ומניעת סבל. מעת שזיהינו כתם מוסרי בייצור, ומנענוהו בחוק, אך הגיוני וחוקתי למנוע את אותו כתם בדיוק דרך חוק משלים לאיטום הפרצה. היבואנים ימצאו מוצרים אחרים לייבא. הצרכנים ימצאו שפע מוצרים חלופיים שלא

128 בג"ץ 6932/12 תנו לחיות לחיות נ' פקיד הדיג הראשי (פורסם בנבו, 18.3.2014).

129 למטרות הרישוי כסמכות מנהלית ראו יצחק זמיר הסמכות המינהלית כרך א 249 (2010).

130 ברק-ארז כתבה שהתעלמות מוחלטת משיקול מסוים, להבדיל ממתן משקל לא ראוי לו, היא מצב קיצוני במיוחד של החלטה פסולה בגין חוסר סבירות. ראו דפנה ברק-ארז משפט מינהלי כרך ב 726 (2010).

131 עניין נח, לעיל ה"ש 28, בפס' 27 לפסק דינה של השופטת שטרסברג-כהן.

הופקו בהתעללות. איני צופה עליית מחירים: השוק מגוון וניתן לייבא שפע מוצרים נוספים, נקיים מסבל עז ומניצול.

קושי אפשרי נוסף בקונסטרוקציה הפלילית נוגע להסכמי סחר קיימים שישראל קשורה בהם ואינה יכולה לטרב לייבא מוצר ללא חריג מוכר בהסכם.¹³² אולם ראשית, לא בטוח שיש מגבלה כזו בהסכמי הסחר. ישראל חתומה על ההסכם הכללי בדבר תעריפים וסחר (הסכם גאט"ט, GATT: General Agreement on Tariffs and Trade).¹³³ הסכם זה מבקש למנוע מגבלות סחר בין-מדינתיות, לפתח את השווקים ולהסיר חסמי סחר שמטרתם לתת יתרונות לא הוגנים ליצרנים מקומיים או להפלות בין מדינות.¹³⁴ לצד זאת ההסכם מאפשר קידום אמתי של ערכים נוספים, שאינם הסוואה להגנה על תעשיות מקומיות. פסקה XX קובעת סעיפים שלאורם ניתן לחרוג מהכלל המורה על סחר חופשי בין המדינות: הראשון עוסק במגבלות שבאות להגן על המוסר הציבורי; השני – במגבלות שבאות להגן על חיייהם ועל בריאותם של בני אדם ובעלי חיים: Necessary to Protect Human, Animal or Plant Life or Health.¹³⁵ במצב שבו עוסק מאמרי, של פרקטיקה שממילא אסורה ואינה מתקיימת בישראל, אין כל חשש שייקבע שאיסור יבוא ישמש מסווה להפליה לטובת תעשייה מקומית.

שנית, ממילא אין זה קושי שבכוחו לשתק את הדין הפלילי מלגבות את איסוריו. התחולה הפלילית החוץ-טריטוריאלית אינה תלויה במשפט הבינ-לאומי, ודאי לא בהסכמי סחר.¹³⁶ אלו

132 השוו לקושי שתואר בנוגע לשאלת החוקתיות של איסורים פלייליים לסחור בכבד אווה ובנוגע לעמידתם בדוקטרינות שונות (The Dormant Commerce Clause, The Commerce Clause, The Supremacy Clause) וזאת לאור היבטים של סחר בין-לאומי וחששות מסיבוכים: Harrington, לעיל ה"ש 46, בעמ' 314–322, Linnekin, לעיל ה"ש 43, בעמ' 386–387, Grant; לעיל ה"ש 43, בעמ' 71 ואילך; Shapiro, לעיל ה"ש 45, בעמ' 32–53, Wiseman; לעיל ה"ש 46, בעמ' 750–751. להיבטים נוספים של סחר בין-לאומי בנוגע לתוצרים מהחי, ראו: Matheny & Leahy, לעיל ה"ש 40, בעמ' 348–357.

133 "מדיניות והסכמי סחר" משרד הכלכלה - 9A44-7B33454AED4E.htm (נבדק לאחרונה ב-29.10.2015).
www.moital.gov.il/NR/exeres/9A44-7B33454AED4E.htm

134 ההסכם נחתם ב-1947 במגמה לבטל חסמי סחר בין המדינות ולמנוע ממדינות להגן על תעשיות מקומיות ולהגביל יבוא מתחרה. הוא נלחם בהפליה ובהכבדה על יבוא לטובת סחורה מקומית. ראו שביט מטיאס "הסכמי סחר בינלאומיים ומנגנוני יישוב סכסוכים" משפט בינלאומי 711, 712, 725 (יעל רונן עורכת, 2010).

135 ראו את גלגולי היישום של סעיף זה בנוגע למחלוקת על הגבלות סחר שהטילה ארצות-הברית על יבוא שרימפס שניצודו בשיטות הפוגעות בצבי ים, כשהשאלה שעלתה הייתה אם ארצות-הברית מבקשת להגן על בעלי החיים או על תעשייה מקומית. רק לאחר תיקונים נדרשים בארצות-הברית אישרה ערכאת הערעור של ארגון הסחר העולמי את ההחלטה. ראו: United States – Import Prohibition Of Certain Shrimp And Shrimp Products, WORLD TRADE ORGANIZATION (נבדק לאחרונה ב-8.6.2015).
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds58_e.htm

136 פלר הקדיש מאמר לדחיית עמדתו של פרופ' דינשטיין ולצדד בעמדת מ"מ הנשיא (כתוארו דאז) זוסמן ולהסביר שסמכות השיפוט הפלילית אינה מוגבלת בגין דין בין-לאומי. ראו ש"ז פלר "סמכות השיפוט הפלילית: גבולות והגבלות: אילו והיכן הם?", לעיל ה"ש 67, בעמ' 589. עמדת זוסמן הופיעה בע"פ 135/70 מדינת ישראל נ' עזאיזה, פ"ד כד(1) 417, 419 (1970): "הכלל הוא שאין הריבון מפעיל כוחותיו – לרבות כוח הענישה – אלא לגבי מעשה או מחדל שבשטח עליו הוא חולש, ולפיכך מעשה שנעשה בחוץ לארץ אינו משמש, בדרך כלל, נושא לדיון בבית משפט

רחוק מהעין, רחוק מהמצפון: מימון ישראלי לאכזריות זרה לבעלי חיים

אינם מצויים במדרג נורמטיבי גבוה יותר מחוק ההגנה ומהחובה המנהלית הכללית של הרשויות בישראל לפעול בסבירות ולשקול את השיקולים של מניעת צער בעלי חיים. אין בכוחם לספק מתכון לעקיפת החוק הישראלי ולאיון תכליתו. מה גם שמטרת ההרחבה הפלילית במקרה דנן אינה לייצר מונופול מקומי. להפך, הייצור המקומי כבר נאסר מזמן, וכעת נותר לאטום את הפרצה הזרה. אף יצרן מקומי לא יופלה לטובה; ומכאן ואילך, גם אף יצרן זר.

ו. סיכום

בעלי החיים, האוכלוסייה הנושמת המנוצלת ביותר בישראל ובעולם, הם ישויות שהדין הישראלי משלים עם ניצולן ועם הריגתן, בקנה מידה אדיר – מיליונים רבים בשנה בישראל (עשרות רבות של מיליארדים בעולם). עדיין מדובר בישויות שראויות להגנה בעיני החוק הישראלי, וקיימים סוגי ניצול ופגיעה שהחוק הישראלי אינו מוכן להשלים עמם. תחת המציאות הדין, סוגים אלו אינם מתרחשים בישראל, אלא "רק" מיובאים אליה. מימון ישראלי להתאכזרות לבעלי חיים שמבוצעת בחו"ל אינו תופעה ספורדית, אלא שיטה כלכלית מתמשכת. במאמר הוצגו מהלך פורמלי, שלפיו יש לעצור את השיטה האמורה מכוח הדין הפלילי הקיים, ומהלך נורמטיבי, שלפיו ראוי לאסרה במפורש. מה שאסור לעשות לבעלי חיים בשטח מדינת ישראל, אסור לממן בשיטתיות בשטח מדינת ישראל גם כשהמעשה נעשה הרחק מגבולותינו.

רב ועצום העוול שהאדם מעולל לבעלי החיים, בישראל ובעולם. במצב שבו חלק ניכר מהעוול הזה עודנו מקובל על רובנו, קיים גם חלק שאינו מקובל, חלק שהדין הישראלי הוקיע במפורש או במשתמע, משום שהסבל רב מדי בעבור מוצר מותרות. את החלק שהוקיע אין הצדקה ערכית להשיב בנמלי התעופה והים. כדי להשיג תכליות משפטיות וערכים חברתיים, איננו יכולים להביט בתהליכי ייצור ישראליים ולהעלים עין מתהליכי יבוא לישראל של מוצרים שדרך הפקתם היא כזו שלא היינו מתירים אילו התרחשה בשטחנו. במקום להשלים עם מצב שבו חוקים להגנת בעלי חיים בתוך המדינה יוצרים אפקט של מרוץ לתחתית, קרי: בריחת תעשיות למדינות ללא חוקים כאלו, יש לעודד מצב שבו החוקים הללו יוצרים אפקט של מרוץ לפסגה, קרי: מתן תמריץ למדינות אחרות לשפר את חוקיהן ולגלות מעט יותר חמלה לבעלי החיים שבשטחן.

ערכים וזכויות, גם אם נחווים פחות ממרחק, אינם מאבדים את מהותם ככאלו. המבט על מה שמיובא בשיטתיות לחיינו הכרחי עבור ערכינו, ואין הצדקה למימון פגיעות מרוחקות רק משום שאיננו עדים לייסורי הקרבן. קול זעקתו, אף שאינו נשמע למרחוק, אינו כואב פחות, אפילו טיפה. הפסקת המימון הישראלי לא תזכנו בתודות, אך היא תציל נפשות רבות מייסורי תופת, ואולי אף תסדוק את קיר הקהות הרגשית שעוטף אותנו.

ישראלי. ואולם אם חפץ הריבון להרחיב את יריעת חוקיו, אין מניעה לכך שיעשה כן". פלר התייחס למאמר של יורם דינשטיין "סמכות השיפוט הפלילית: גבולות והגבלות" עיוני משפט א 303 (1971). לפני שנים ספורות הכריז השופט עמית שאמנם המחוקק הישראלי אינו מוגבל בדין בין-לאומי בקבעו את סמכות השיפוט הפלילית. ראו עניין אלשחרה, לעיל ה"ש 68, פס' 13.